

“Tasarrufa adres”



1953

İSTANBUL BANKASI

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

TEMMUZ 1978

İÇİNDEKİLER:

- Halkbilim Çalışmalarının Örgütlenmesi Hikmet DİZDAROĞLU
Halkçı Sanat : Halk Kaynağından Sanatın İçine ... Ceyhun Atuf KANSU
Genç Osman Destanı Üzerine Haşim Nezihî OKAY
Türk Mitolojisinde ve Folklorunda Atlar Murat URAZ
Üsküp Halkbilim - Folklor Enstitüsü Yayınları ... Türker ACAROĞLU
Silifke Yöresinden Yedi Gardaşlar Efsanesi ... Celâl Necatî ÜÇYILDIZ
Afganistan'da Etnik Gruplar ve Kökenleri D. N. WILBER - O. AKTAN
Şeker Hastalığını İyileştiren Halk İlaçları İhsan HİNÇER
Ağrı - Taşlıçay'da Koyunun Yüzü ve Kosa Bezeme ... İsmet ALPASLAN
Naldöken Tahtacıları : Yakapınar'da Gelin Düğünü ... Rıza YETİŞEN
Mahmutgazi Köyünden Derlenmiş Oyunlar : 2 ... Dr. Mehmet TUĞRUL
XI. Ohrid Uluslararası Balkan Festivali T.F.A.

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 348

KURUŞ: 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKARILAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ



TFLEW/MUDOGCEVNEJHXSRPQMNHE
GONCOCGUCUCUCBEOUC
WMQXHKGAUSE
ADTFUNHG
MZKBYE
NBIDO
AIBB

BANKANIZI
SEÇTİNİZ Mİ?

demek ki
görüşünüz
kuvvetli...



TÜRK TİCARET BANKASI

EDİRNE'den KARS'a kadar yurdun her köşesinde hizmetinizde

(Folklor : 71)

(Radar Reklam : 72)

ağzınızda eşsiz
grin[®]
duygusu



eşsiz grin duygusu
yaşar ağzıda
her gülüşünüzde belli olur
pürül pürül sağlıklı dişler

grin
şeffaf yeşil hoş kokulu
diş macunu

196

Devlet Nâşnesi

11 Ağustos 1978

TÜRK FOLKLOR

ARAŞTIRMALARI

8365

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 348

TEMMUZ 1978

YIL . 29 — CİLT : 18

HALKBİLİM ÇALIŞMALARININ ÖRGÜTLENMESİ

Yazan : Hikmet Dizdaroğlu

Dr. İlhan Başgöz'ün **MİLLİYET** gazetesinde (3.3.1978) ve **TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI** dergisinde (Sayı 346, Mayıs 1978) ilginç bir yazısı çıktı. Türk Halkbilim çalışmalarının çağdaş düzeye ulaştırılması için nelerin yapılması gerektiği üzerinde duruyor, önerilerde bulunuyor.

Düşüncelerini iki öbekte toplayabiliriz:

1 — Halkbilim çalışmalarını politikanın etkisinden kurtarmak için, bununla ilgilenen devlet kuruluşunu devreden çıkarmalıdır. Bir başka deyişle, «Türk folklor çalışmalarını folklor enstitülerinden uzaklaştırmak ya da folklor enstitüsünü bir Bakanlık dairesi olmaktan kurtarmak gerekir.»

2 — Bu amaç, özerk üniversitelerden birinde bir «Folklor Enstitüsü açmakla gerçekleştirilebilir.»

Yazar, seçilecek üniversite üzerinde dikkatli davranılmasını salık veriyor. Bu üniversite «çağdaş bilim geleneğine sıkıca bağlı, özellikle toplum bilimlerindeki gelişmeyi yakından izleyen değerli bilim adamlarının elinde bulunmalı»dır, diyor.

Dr. İlhan Başgöz, yazısında başka noktalara da değiniyor. Fakat konunun can damarı, halkbilim çalışmalarının odaklanacağı yer olduğundan, yukarıda özetlediğimiz iki madde ile ilgili düşüncelerimizi belirtmekle yetineceğiz.

Kimi düşünceler, öneriler kuramsal ba-

kımdan doğru, ilgi çekici olabilir. Hele, işin içinde bulunan bir bilim adamının düşünceleri, önerileri ise, insanda güven duygusu uyandırır. Çilesini çektiğine, deneyimleri bulunduğuna göre, işin doğrusu budur, kanısına varabilirsiniz. Nedir ki, konu, kuramsal alandan uygulama düzeyine aktarılınca, tasarılar öngörülerle gerçeklerin hiç de birbirine uymadığı, çelişkilerle karşılaştığı görülür.

Sağduyulu hiç bir kişi, bilimin, politikanın buyruğu altına girmesini düşünemez. Bilim dünyasında politika rüzgârları eserse, «bilimsellik»ten söz edilemez. Bilim bağımsızlık ister, özgürlük ister. Bilim, ancak kendi yasalarına bağlı kaldığı sürece gelişir, atılımlar yapar. Bilim adamı politikaya karışınca, kıyasından köşesinden politikaya kendini kaptırınca, bilimsel gerçeklerin nasıl çarpıtıldığını, kişilerin nasıl yanlış yollara saptırıldığını geçmişte çok gördük, şimdi de görmekteyiz. Bu saptırışın olumsuz örnekleri, hayli kabarık bir toplama ulaşır.

Buna bakarak, Halkbilim Enstitüsünün devlet örgütünden alınarak bir üniversitenin çatısı altına konulması, ilk bakışta, çıkar yol diye düşünülebilir. Ama, böyle yapmakla, gerçekten «bilimsel» bir hava içine girilmiş, politikanın etkisinden sakınılmış olur mu? Biz, böyle bir aktarımın olumlu sonuç vereceğinden kuşkuluyuz.

Sayın İlhan Başgöz, çok doğru bir ta-

195

nı ile, «Kurumlar, ancak kişilerle değer kazanır.» yargısına varıyor. Buna katılmamak elde değil. Ancak, o kişi —ister kamu görevlisi, ister bilim adamı olsun— kendisini politikanın esintilerine kaptırmışsa, bilim kurumunun bir üniversitenin çatısı altında bulunması, sonucu değiştirebilir mi?

Denebilir ki, politik etkinlik, üniversite çevresinde daha azdır. Doğrudur bu. Ancak, tümüyle yok edemezsiniz bu etkiyi. Etkinin azlığı, bilimsel çalışmaları yönlendiremeyeceği anlamına da gelmez üstelik. Kamu kesimindeki politik etki kolayca görülür, duyulur. Basın ve başka güçler, doğru bulmadıkları uygulamaların karşısına çıkar, eleştirir, tepki gösterirler. Aşırı saplantı içinde bulunmayan bir yönetim, bu eleştirilere pek göz yumamaz.

Üniversite çatısı altındaki bir kuruluşta ise, yanlış uygulama ve düzenlemelerden yeterince haberinizi olamaz. Üstelik, «bilimsel nedenlerle» öyle bir düzenlemeye gidildiği öne sürülebilir. Kısaca, Halkbilim Enstitüsünü bir üniversiteye bağlamakla politikadan tümüyle arındıramazsınız.

Ayrıca, üniversiteye bağlı bir Halkbilim Enstitüsünün, özlenen düzeyde bilimsel çalışmalar yapabileceği, bir özetlemekten öteye geçemez. Somut iki örneği var bunun. Biri Türkiyat Enstitüsü, öbürü de Atatürk Üniversitesi Halk Edebiyatı Bölümü.

Türkiyat Enstitüsü, doyurucu yayınlar yapan bağımsız bir bilim kuruluşudur, devletle bir ilintisi yoktur. Ancak, Prof. Fuat Köprülü'nün başında bulunduğu sürece halkbilimi ve saz şiiri alanlarında bilimsel etkinliğini sürdürebilmiştir. **Gevherî** (1929), **Şir Sultan Abdal** (1929), **Erzurumlu Emrah** (1929), **On Altıncı Asır Sonuna Kadar Türk Nazım Şairleri** (1930), **Kayıklı Kul Mustafa** ve **Genç Osman Destanı** (1930) ciltleri onun en zıtasını taşır. Kilisli Rifat'ın derlediği **Maniler** (1928), Pertev Naili Boratav'ın harfladığı **Köroğlu Destanı** (1931), bu dizinin bir ürünleridir.

Fuat Köprülü'den sonra bu hızlı akış durmuştur. Fuat Köprülü'nün ilk fasikülüti çıkardığı **Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi** (1935), o sayı ile kalmıştır, sürdürmemiştir. Enstitünün yayın organı olan **Türkiyat Mecmuası** bile düzenli biçimde

çıkılmamaktadır. Son XVIII. cildi 1972 tarihini taşımaktadır. Altı yıldır XIX. cildi beklemekteyiz.

Erzurum Atatürk Üniversitesindeki Halk Edebiyatı Bölümüne gelince Bu bölüm, genç bilim adamlarının katkılarıyla, olumlu bir yoldadır. Profesörleri yoksa da, doçentleri, asistanları, uzmanları, halkbilim ve halk edebiyatının çeşitli dallarında cilt cilt yayınları bilim dünyasına sunmaktadır. Fakat, onların da üstesinden gelemedikleri sorunları bulunmaktadır. Örneğin, halk öykülerinin derlenmesi işi.

Ünlü halk öykücüsü Behçet Mahir, yirmi yılı aşkın bir süredir, Atatürk Üniversitesi «hizmetli» kadrosunda çalışmaktadır. Bu göreve alınmasındaki amaç, bildiği halk öykülerini anlatırmak, banda almak ve bilimsel yayını yapmaktır. Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesince, geçen yıl, Ankara'ya çağırılmıştı. Bundan yararlanarak bir toplantı düzenlendi. Onu dinledik. Gözleri dolu dolu, şunları söyledi: «Otuz altı halk hikâyesini bilirim, hepsi ezberimdedir. Kimisi birkaç saat sürer, kimisi birkaç gün. Bildiklerimden ancak beş tanesi banda alındı. Şu dünyaya geldim, gidiyorum. Sizlere yalvarırım, ne olur, bildiklerimi benden alın, ben ölürsem bunlar da benimle birlikte gömülecek.»

Dinleyenleri üzüntüye boğan bu sözler, bir gerçeği vurgulamaktadır: Halkbilim çalışmalarını üniversitelere aktarmakla bütün sorunlar çözümlenmiş olmamaktadır.

Kültür Bakanlığına bağlı Millî Folklor Araştırma Dairesini tümünden kaldırmanın başka sakıncaları da vardır. Açıkça söylenememekle birlikte, kimi çevrelerde, «Üniversite dışında bilim yapılamaz.» kanısı yaygındır. Bundan ötürü de, üniversitemiz, yasanın öngördüğü biçimde, topluma «açık» değildir; etkinlikleri çevreye yeterince yansımamaktadır. Üniversite içi çalışmalardan ve yayınlarından yararlanma olanağı sınırlıdır.

Devlete bağlı kuruluş kaldırılırsa, üniversite dışındaki araştırmacılar destekten yoksun kahrılar, umutsuzluğa kapılırlar. Gerçi, Kültür Bakanlığının, bugüne dek, bilinen nedenlerle, bunlara gereken ilgiyi gösterdiği, çabalarını değerlendirdiği öne sürülemez. Ne olursa olsun, bir umut ka-

psıdır kamu kesimi. Üniversitelerin yayın giderleriyle ilgili parasal olanakları yeterli değildir, her zaman yakınılır bundan. Öğretim üyelerinin kitapları bile yıllar yılı beklemelerine karşın basılamazken, üniversite dışındakilerin çalışmalarının kitaba dönüştürülmesi beklenemez elbet. Bunlara ancak devlet el uzatabilir, yardım edebilir.

Geçmişte, halkbilimciler ve halk edebiyatı alanında çalışanlar, devletten pek az yardım gördük, daha çok da kendi geçim paralarından keserek, emeklerini değerlendirmişlerdir. Ahmet Sükrü Esen'in, Çankırılı Ahmet Talat Onay'ın, M. Halit Bayrı'nın, Sadettin Nüzhet Ergun'un, Abdulkadir İnan'ın, Ali Rıza Yalçın'ın, M. Zeki Oral'ın, Cahit Öztelli'nin, Eflâton Cem Güney'in, Hâmit Zübeyr Koşay'ın, M. Şakir Ülkütaşır'ın, Murat Uraz'ın adlarını burada saydı, halkbilimi ve halk edebiyatı alanları çok değerli yapıtlardan yoksun kalmaktadı.

Gerçek şu ki, günümüzde, bir araştırmacının, kendi olanaklarıyla yayın yapabilmesi düş olmuştur. Bu durumda, Kültür Bakanlığının, bu araştırmacılara destek olması gerekir. Halkbilimine ve halk edebiyatına gönül vermiş olanları, üniversitelerin dışta bıraktığı, Kültür Bakanlığının da ilgilenmediği bir ortamda, bu dallarda gelişme beklemek, aşırı iyimserlik olur.

Sonuç

Yaptığımız açıklamalar, bizi doğal olarak şu sonuçlara götürmektedir:

1. Bilimsel örgütlenme ve düzenlemelerde Batı örneklerinden, onların deneyimlerinden yararlanabiliriz. Ancak, uygulama ve uyarlamada, kendi gerçeklerimiz ve gereksinimlerimiz ağır basmalıdır.

Bugün birkaç üniversitemizde (Erzurum Atatürk Üniversitesi, Elâzığ Fırat Üniversitesi, Ankara Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Boğaziçi Üniversitesi, Ege Üniversitesi) ya bağımsız Halk Edebiyatı bölümleri bulunmaktadır, ya da değişik adlar taşıyan bölümlerde halkbilimi ve halk edebiyatı öğretimi yapılmaktadır. Bunlar ve burarlardan yetişecekler, halkbiliminin bilimsel temellerini güçlendirecek kaynaklardır.

Bize gelen KİTAPLAR

● Durand De Fontmagne — Gülçiçek Soyttürk: «KIRIM HARBİ SONRASINDA İSTANBUL». 1902 de Paris'te «Un Se'jour l'Ambassade de France A Constantinople» adıyla basılan kitabın başında Dr. Orhan F. Köprülü'nün yazdığı bir Önsöz yer almaktadır. Yazarın 1856 - 1858 arasındaki gezi notları eseri oluşturmaktadır. Tercüman 1001 Temel Eser, No : 110. Ktap, 19,5 x 13 cm. boyunda, 15 lira (İstanbul, 1978).

● Behrengi — Şule Akyüz/Erdal Öz: «BU GELEN KÖROĞLUDUR». Köroğlu hikâyelerinden Hasan Paşa Kolu'nun Azerbaycan varyantı. Resimleyen: Osman Kehri. Arkadaş Kitaplar, Cem Yayınevi Çocuk Dizisi: 19. 19,5 x 12,5 cm. boyunda, 96 sayfa, 20 lira (İstanbul, 1978).

Üniversitemiz, onların bilimsel etkinliklerini artıracak önlemler almalı, halkbilimi incelemelerinin yurt çapında yaygınlaşması için katkıda bulunmalıdır.

2. Yalnız üniversiteler içindeki halkbilim çalışmaları yeterli değildir. Onların eksikliğini, devlet tamamlamalıdır. Devletin olanakları daha fazladır. Üniversite dışında kalan araştırmacılar, hatta üniversite içindekiler, devletçe desteklenmeli, ortaya koydukları ürünler bastırılmalıdır.

Bu da, Kültür Bakanlığına bağlı bir kuruluşun görevi olmalıdır. Bu kuruluş, şimdilik, Millî Folklor Araştırma Dairesidir. İşlevi yice belirlendikten sonra, bir başka ad da verilebilir.

Böyle bir kuruluş ki, hem üniversiteler arası, hem de üniversiteler dışındaki halkbilim çalışmalarını yönlendirebilir, onlara yardımcı olur. Üniversitelerin birinde kurulacak bir enstitü, amacı ve yapısı gereğince, devlete bağlı bir kuruluşun işlevini yapamaz.

Üniversitelerin ayrı Halk Edebiyatı bölümleri olsun, halkbiliminin incelemeleri bu bölümlerde yapılsın, fakat devletin de onlardan ayrı bir kuruluşu bulunsun.

Yurt gerçekleri böyle bir örgütlenmeyi gerektirmektedir.

HALK KAYNAĞINDAN SANATIN İÇİNE

Yazan : Ceyhan Atuf KANSU

Burada, halk kaynağına sıkı sıkıya bağlı halkçı sanatın, ikinci temel ögesine geliyoruz ki, bu öge halkçı sanatın kılığını (pratiğini), uygulamasını kapsayan bir ögedir ve halkçı sanatın her şeyden önce kullanılır, yararlanır, sevilir olmasını gerektirmektedir. Denebilir ki uygulaması bakımından halkçı sanat yararlı, işe yarar bir sanattır. Halkçı sanat, halkın gündelik yaşayışına belirli bir yararlı katkı sağlayan sanattır. Doğa savaşında, doğaya bağlı ve doğa içinde, üretici bir toplum kesitinin, halkın, halk insanların ölüm, sevi, ayrılık, iş, direnme ve başkaldırı gibi, sorunlarını çözümlenmesi, deyimlenmesi, yorumlanması, halkçı sanata somut, toplumsal bir araç gücü kazandırır. Halkçı sanatın, kullanırlığı, yararlılığı bakımından bir üretim aracı niteliği taşıması bile istenebilir. (Güzellik, halk için, soyut bir kavram değil, yaşamadan gelme, doğadan gelme somut bir kavramdır.)

**Yol üstüne koyun benim mezarım
Güzeller geçtikçe belki can gelir.**

Güzellikle, yaşama arasındaki madde- sel ilgiyi, halk türküsünün bu iki dizesi öyle sağlam kuruyor ki, güzellik diriltici bir öge, ölüye bile can veren bir öge haline geliyor. Güzellik ve güzel, tüm sanatların, elbette halkçı sanatın da kullanırlık, işe yararlık tutumunda tek ölçüdür. Güzellik içgüdü, Charles Darwin'e göre insanlık kadar eski bir içgüdüdür ve insanın «biyolojik özelliğinin» bir parçasıdır. Sanat yapının, bu arada, halkın kullanılır, işe yarar sanat ürünlerinin ölçüsü güzel olmasıdır. «İşlemeler, oyalalar.. İnegöl'ün Şanlı Hasan'ın boyadığı arabalar, ki üstünde üzünç kuşları, kırmızı güller... güzel bulursunuz.» (Ali Püsküllüoğlu, Halkçı Sanat, Ulus 29. 4.970).

Şunu demek istiyorum, ilkel halk sanatlarında ve halkçı sanatta kullandığımız, işe yarar hale getirdiğimiz, yararlandığımız «hamur» güzeldir, güzellikten yararlarıdır. «Muayyen bir dereceye kadar her şey bedii sayılır. Bir çömleğe şekil veren çömlekçi ile onu süsleyen çömlekçi arasında hakikatte bir fark yoktur. Aynı zamanda kullandığımız tabak benim seçtiğim tabaktır.»

(Hâmit Zübeyr Koşay, Etnografya ve Folklor Kılavuzu, Ankara, 1939). Çömlekçi halk ustası, çömleği güzelleştirmek için boyamaktadır ve kullandığımız tabağı, kendime göre güzel bulduğum için seçmişimdir. Ne var ki, halkçı sanatın kılığında güzelin kullanılır, işe yarar hale getirilmesinde, yani güzelliğin yaratılmasında, birtakım yollar yordamlar vardır ki, araştırmamız gereken bunlardır. Bu araştırma için, Türk halk yaratışı, halk çiçeği Mâniler'e şöyle bir göz atacağız. Mâniler'de halkçı sanatın kılığında iki öge, işe yararlık ve güzellik birbirine sarmış dolaş olmuştur. «Halk kitleleriyle, yani mâni'nin doğup geliştiği çevre ile uzak yakın teması olan her yerde mâniye rastlanır. Bu geniş yayılmanın bazı sebepleri var» önsözüyle başladığı «Mânilerimizden» adlı kitabında (Dost Yayınevi Ankara, 1957) İlhan Başgöz, bu yayınlığın nedenlerini şöyle sıralıyor: 1 — Biçim ve anlatış bakımından sağlam ve güzel bir yapı, 2 — İnsanların ortak duygularını temel alışı, 3 — İnsan sevgisi. Bu yayınlığın bir özelliği de, mâniler'in bir iş görmesi, işlevliliğidir ki, İlhan Başgöz'e göre «Mâniler, törenlerde, eğlencelerde, inanışların ve âdetlerin arasında, sevim ve haberleşme gibi insan münasebetlerinde vazifeler yüklenmiştir. Toplumumuzda mânilerin çok yayılmış olmasını, yüzyılların ötesine diri ve serpilmiş olarak geçmesini değerlendirirken, onların gördükleri işin önemini de hesaba katmak gerekir.» Burada, işlevci halk sanatının nasıl somut bir insan dünyasına, toplumun gündelik yaşantısına dayandığını belirtmek için, örneğin, İlhan Başgöz'ün derlediği mâniler içinde en çok geçen sözcüklere bakalım: Geven, taş, bel, kemer, yanak, güneş, yayla, koyun, mercimek, köpek, kapı, ayaz, kervan, meme, parmak, armut, önlük, kaya, buz, kazan, yazı, asker, bostan, ayak, duman, yalı, biber, kabir, elma, köz, kılıç, sürme, baba, ev, nal, yay, ok, köprü, kerpiç, saray, tel, od, oda, deniz, karpuz, kan, kız, yorgan, kar, çarşaf, oğlan, at, küp, pire, tandır, nine, erik, dal, karpık, yol, dulda, dam, kabak, horoz, göz, cami, medrese, kuş, çimen, raf, fincan, bağ,

ARAŞTIRMALARI

bahçe, düğme, gül, ipek, yastık, pınar, su, kale, güğüm, anne, düğün, havuz, yüzbaşı, doktor, fidan, ekme, börtülce, baş, bülbül, dağ, menekşe, sandık, güvercin, ardiç, karanfil, yağmur, lâle, diş, gerdan, dudak, dere, balık, bağ çubuğu, ot, yaprak, üzüm, kulak, çiğ, çamuş, bulut, çul, tay, nar ağacı, sicim, baca, asma, seher yıldızı, çamur. Bu sözcükler bir gerçek nesneyi belirten somut sözcüklerdir. Mâni'ler işlevlerini, yararlı güzel işlerini bu somut, nesnel sözcüklerle yaparlar. Soyut sözcükler bile, halk inanışlarına, halk töresine girerek, yaşamının deneyinden somutlaşarak çıkan sözcüklerdir.

Halkçı sanatın işe yararlık, kullanırlık ölçüsüne, güzellik ölçüsünü uzak tutmadan, bir başka örnek vereceğim. Onyedinci yüzyıl ozanlarından Karacaoğlan. Karacaoğlan, «halkçı sanat yapıyorum» diye ortaya çıkmadı. Ama, şiirleri halk kaynağından gelme, işlevci, işe yarar, bir iş görür sanata bir örnektir. Nasıl bir örnektir? Bir koşma'sını okuyalım :

**Yürü bre yürü Antep illeri
Senin yakışığın yazınan gelir;
Başı top top olmuş eğri peçeli,
Gelinler karışmış kızınan gelir.**

**Haydi oğlum, haydi yoluna yürü!
Alaz alaz olmuş dağların karı
Gayet güzel olsa yiğidin yârı
O da sevdiğine nazınan gelir.**

**Yürü bre yiğit, yolundan kalma,
Her yüze gülünü, dost olur sanma
Ecelden korkup da sen geri durma,
Yiğidin alınna yazılan gelir.**

Karacaoğlan, Toroslu bir Türkmen ozandır, bir obalar ozanıdır. İlk olarak şunu soracağız: Onun şiiri neye yaramaktadır? Çok canlı bir oba töresinde, sevgi töresinde, söylenmeye, dinlemeye yaramaktadır. Sevginin, sevinin yayılmasına yaramaktadır. Yeni sevgi ilişkilerinde temel bir işlev, mâni'lerde de var olan bir işlev görmektir. İki cinsin, kız ve erkeğin, birbirleriyle bağlantı kurmalarına, sevinin başlangıç günlerinde, birbirleriyle Karacaoğlan diliyle konuşmalarına yaramaktadır. Sevgiyi yayışı, yeni sevgilere «dil oluşu», bir tür «duygu dilmaçlığı» edişi, obalar töresinde bu küçümsenemez insancıl işler, hangi kılıya, hangi pratiğe dayanmaktadır? Dildeki somutluğa, dildeki güzelliğe dayanmaktadır.

Sevgi'nin toprağı, çevresi gerçektir: Antep obalarında, yaz gelince, yazla birlikte yaylaya çıkılır. Bu illerin güzelliği yaz'la yaşanmış yazla başlar, bir de «başı top top olmuş, eğri peçeli kızlarla». Düşsel kızlar değildir bunlar, Karacaoğlan'ın ve yaşdaşlarının sevdiği, kucakladığı, öptüğü, sardığı kızlardır. Daha daha, Karacaoğlan koşmalarının diriliği doğaya dayanmaktadır. Doğa, yaşanan, bilinen doğadır : Dağlarının, sularının, çiçeklerinin adı olan doğa. Antep illerinin Toros yaylakları. Bu koşma'nın son dördünlüğünde bir bilgelik yeli esmektedir. Halk sanatının ve onun uzantısı halkçı sanatın işlevlerinden biri de budur: Bilgelik'tir. Ezop masallarından günümüze halk, bir sanat yapısından bir de bunu istemektedir: Nasıl yaşayayım? Ne yapayım? Ölüm, acıya nasıl dayanayım? Nasıl davranayım? Nasıl seveyim? Nasıl direneyim? Halkın binlerce sorusu vardır.

Yunus Emre'de bulunduğu, halk öykülerinde bulunduğu, bu binlerce soruya verilmiş bilgece yanıtlardır. Bilge'nin, Türkçe sözlük'teki tanımını şöyle: «Çok ve sağlam bilen ve bildiğini kendisi ve başkaları için en yararlı şekilde kullanabilen kimse». Bilge'den beklediğini, halk bir yerde, ozan'dan da bekler. Bilge'nin «bilgi özü» yaymada yararlı olmasıyla, ozan'ın ya da sanatçının bilgeliği «güzellik özü» ile yaymada yararlı olması, bilgeliğinde, ozanlığında, sanat kuruculuğunda halk önündeki işlevini birleştirir: Sanatçı güzelliğin bilgisi olmasa da, bilgeliğin güzellik sözcüsüdür, halk için.

Halkın, halkçı sanatın temel işlevi, bilgelik önünde nasıl saygıyla, ilgiyle durduğunu sanırım, en güzel, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın «Okuyan Toprak» şiirinde görebiliriz. (Toprak Ana, Varlık yayınları, 1950). Bu şiirinde Dağlarca, Sivas çarşısında, taş baskısı kipler karşısında, «Adem ile Havva», «Kerem ile Aslı», «Ferhat ile Şirin», «Karacaoğlan», «Aslan Kalesinde Hazreti Ali», «Kerbelâ'nın İntikamı», «Sürmeli Bey», «İsmail», «Tahir ile Zühre», «Asuman ile Zeycan», «Aşık Garip», «Aşık Sümmani», «Kan Kalesi», «Elif ile Mahmut», «Hürşit ile Mahmihi», «Nasreddin Hoca», «İncil Çavuş», «İbni Vakkas Cengi» gibi halk kitapları önünde, asma gibi bir ihtiyarın, büyüyen elleriyle bir bakkal çırağının, bir askerin, bir kambur çocuğun, bir ninenin, iri

GENÇ OSMAN DESTANI ÜZERİNE

Yazan : Haşim Nezihî OKAY

na verdiği cevap enteresandır. Onu da buraya aynen almadan edemeyeceğim.

«Müdür bey, dedi bu millet asker olduğu kadar da şairdir; pek beğendiği şiirleri kendine mâl eder ve ona eklemeler yaparak benimser». Hak verdim.

O yazınla, bir hakikatin belirmesine vesile olduğum için teşekkür ederim.

GENÇ OSMAN DESTANI

Evvelâ Bağdat'a sefer olanda, Atladı hendeği geçti Genç Osman, Sancaktar vuruldu, kaptı sancağı İletti bedene dikti Genç Osman.

Genç Osman dediğin bir küçük uşak,

Beline dolamış ibrişim kuşak,

Ordunun içinde birinci uşak (*)

Allah Allah deyip geçti Genç Osman.

Genç Osman da der kı binek atlara, Kılıç salıyalım kahbe itlere.

Döğüş, düğün-bayram koçyığıtlere,

Koç gibi meydanda döndü Genç Osman.

Eğerleyin kır atımın ikisin,

Fethedeyim düşmanların hepisin

Bir sabah namazın Bağdat kapısını

Allah Allah deyip açtı Genç Osman,

Askerin bir ucu göründü Van'dan,

Kılıncın kapzası görünmez kandan.

Bağdat'ın içinde tozdan, dumandan,

Toz duman içinde kaldı Genç Osman

Bağdat'ın kapısını Genç Osman açtı,

Gören düşmanların tedbiri şaştı.

Kelle koltuğunda üç gün savaştı,

Kılıcından al kan saçtı Genç Osman.

Bağdat'ın içine girilmez yastan,

Analar doğuramaz böyle bir aslan,

Sağından vurulmuş soluna yaslan,

Gazilere serdar oldu Genç Osman.

(*) Bu destan'ın başka bir varyantı Kemal Zeki Genç Osman'ın Türk Destanları adlı eserinde (Hürriyet Yayınları, Anadolu Kitaplığı: 3, İstanbul, 1972) Sf. 79 da yayımlanmıştır. Buradaki destan 10 dörtlüktür. Değişiktir. Bu dörtlük yoktur.

Murat Sertoğlu'nun 27.4.1978 günlü Dünya Gazetesi'nde çıkan Genç Osman Destanı başlıklı yazısında ise aynı destanda bu dörtlük yer almış olup, üçüncü dize «Der, ağalar haydi, bedeni aşak» biçimindedir. Destan 6 dörtlük olarak verilmiş, kaynak gösterilmemiştir.

T.F.A.

A T L A R

Yazan : Murat URAZ

Atlar; çeşitli işlerde kullanılan, insanların işlerine çok yarayan, kuvvetli, kültü olan ve destanlarda yer tutan yaratıklardır.

Saman Türklerle Moğol'ların inancına göre at; gökten inmiştir. Yakut'lara göre de kahramanların atları güneşten gelmiştir.

Kaf dağı'nın altındaki «Süt Gölü»nde; hem uçan hem de yüzen atlar vardır ki bunların kürekleri ve kanatları bulunur. Hızır, ölüme çare ararken, bu atları görmüş, tutamamış, sonunda «Süt Gölü»ne şarap dökerek, sarhoş etmiş, dişi ve erkek bir çiftini tutarak kanatlarını koparmış, at nesli bunlardan türemiş.

At, görünmezler âleminde haber veren, gelecek fenalıkları sezen, dostu ve düşmanı tanıyan bir varlıktır. O, kahramanların yardımcısı, silâh arkadaşıdır. Gerekirse konuşur, sahibine öğütler verir.

Kurban için en kutsal sayılan ve «Yak» denilen Tibet Öküzü kolay bulunamadığından, onun yerine at kurban edilir, bu kurbanlar büyük Tanrılara çeşitli törenlerle yapılırdı (1).

Ölmez atlar da vardır. Bunlar «Ab-ı Hayat» içtikleri için ölmezler arasına katılmışlardır. Hızır'ın Boz atı ile Köroğlu'nun Kır atı bunlardandır.

Destanlara girmiş atlardan; Manas'ın; Ak Kula'sı ve Ak Boz'u, Bay Beyrek'in; Deniz Kulu ve Boz Aygırı kahraman atlarının başında gelir. Orhon Kitâbelerinde de kah-

(1) : Kurban edilecek at; boğularak, ya da bel kemiği kırılarak öldürülür. Hayvanın canı çıkmak üzere iken, iki Kam (Dua eden halk şairi) ellerinde tuttıkları ekmeği, hayvanın yanına getirirler ki, bu; kurbandan çıkan tâlih ve mutluluk ruhunun ekmeğe karışması için yapılırdı. Bu ekmeği kurbanın sahibine ve âilesine verirlerdi, yalnız onlar yerlerdi. Kurbanın derisi, başı, ayağı ve kuyruğu bir sırığa asılırdı ki buna «Baydara» derlerdi. Kurbanın eti; kemikleri kırılmadan ayrılır, pişiren Kam, et suyundan alır, dualar okuduktan sonra orada bulunanlara dağıtırdı.

raman atlardan epeyce yazılıdır.

Türk Folklorunda atlar, renklerine göre uğurlu ve uğursuz sayılır. En uğurlusu beyaz olandır.

Cins atlar terleyecekleri zaman vücutlarından ter yerine kan çıkar.

Türkler, kahramanla atı bir tutarlar. Atın, sahibine bağlılığı çok olduğu için; «İnsan arkadaşına hâinlik eder ama, at ile it etmez», derler.

Bir kahramanın ağzından halk şairi de: Atım gök kırattır, yanım tazılı, Gelir koyunlarım, çifte kuzulu. diyerek, atı ile itini öğmüştür.

Sıra ile bir, iki, üç ayağı beyaz olan at pahalı olduğu gibi dört ayağı beyaz olan için de «Dört para etmez» denir.

Kuyruğu uzun ve düzgün olan atlar da değerlidir. «Ata kuyruk, yiğite buyruk yakışır», derler.

Dede Korkut hikâye'lerinde geçen «Oruz Koca» adındaki kahraman övülürken «At ağzılı» denilmiştir.

Atın başı bir eve dönük olarak bağlanırsa, nefesi ile o eve bereket ve uğur getirir. Atın nefesi kimi hastalıkları da geçirir. Bir adam sabahleyin güneş doğmadan, kır ata binerek bir dereden yedi kez geçerse, o adama büyülerin etkisi olmaz. Büyücüler, büyü yapmak için at kafasını kullanırlardı. Bir evde at olursa o eve şevtan gremez. «Nazar» dan korunmak için bir yere at kafası da asarlardı. Ama bir de şu var ki; atın gözü yaşarırsa, ya sahibinin, ya da yakınlarından birinin öleceğine işaret sayılırdı.

Efsâneleştirilmiş atlar arasında, bir de «Kamertay: Kanbertay» türemiştir. Bu at gül suyu içer, bâdem yer, havada rüzgâr gibi gider, sevdiği adamı göz açıp kapavın caya kadar istediği yere ulaştırırdı. Kamertay; büyü bir elmadan o duruma gelmiştir. Efsâneve göre; bir peri kızı bir elmanın içini evlâdı olmayan bir hükümdarın karısına, kabuklarını da hükümdarın atına vermiştir. Bu kabukları yiven at değişmiş, Kamertay olmuştur. (Türk Mitolojisi: Murat Uraz. 1967).

At; maymun, köpek ve fil kadar akıllı bir hayvan değilse de çok duygulu, sahibine bağlı, cesur ve çok koşan bir hayvandır. Duygulu olduğu için de terbiyeye daha elverişlidir.

Biçimi, endâmi çok hayvanlardan güzel olan atları, divan şairlerinden başka, halk şairleri de övmüşlerdir.

XVII. yüzyılın kasidedi ve hicivci şairlerinden Nef'i; IV. Murat'ın atlarına yazdığı «Rahşiyeye» adı verilen kasideler ile, divan edebiyatında; bir «At edebiyatı» çıkışı açmıştır.

Bu atların adları da vardır. Ama bunların adları, destan kahramanlarının atlarına verdikleri adlar gibi olmaktan daha çok, şiirlerde de görüldüğü gibi; süslerini, biçimlerini, duruşlarını ve uçar gibi gidişlerini gösteren adlardır. Ancak renklerini belirtme bakımından destanlardaki adlara uyanlar da vardır.

Nef'inin Rahşiyelerinde; Bâd-i Sabâ, Tayyar, Cilâhî Yağız, Mercan, Etem, Saçlı doru, Kapı ağası dorusu, Arslan dorusu, Çilli doru, Kayış oğlu dorusu, Ağa alacası, Bağa alacası, Şam alacası, Dağlar delisi gibi adlar geçmektedir.

Bâd-ı Sabâ için :

Ne sabâ sâika dersem yaraşır sür'atte,
Ki seğirtirken ana sâyesi olmaz hempâ.
(Ona sür'atte yıldırım desem yaraşır.
Koşarken ona gölgesi bile yetişemez, onunla berâber gidemez).

Yine Bâd-ı Sabâ için :

Düşmeden sâyesi hâk üzre eder âlemin
tay,

Sehvile râkibi gösterse inâna İrha.

(Eğer üstündeki binici, yanlışlıkla biraz dizgini gevşek tutsa, öyle koşar ki gölgesi bile yere düşmeden, âlemin bir başından öbür başına ulaşır.)

Dağlar delisi için :

Bir de dağlar delisidir ki şitâp ettikçe,
Bir olur zelzeleden lerce-i kûh u derya.
(Dağlar delisi sür'ate geçince, dağlar ve denizler titreyerek sarsılır ve ikisi de birbirine karışır).

Yine Dağlar delisi için :

Nâmi Dağlar delisi, kendisi âhû-yu
hıram,
Perçemi sünbül-ü Çin, cebhesi dibâ-yi
Hita.

(Adı dağlar delisi'dir, ama o nazlı ve salınarak yürüten bir âhû, perçemi Çin sünbülü, alını da Hita kumaşı gibidir).

IV. Murat'ın çok sevdiği Bağa Alacası için :

Uçar kuştur şitâp ettikçe güya benzer
ânınçün,
Kenâr-i dâmen-i Bergüstvani pâ-yi
Anka'ye.

(O uçan bir kuştur ki, sür'atlendikçe süslü örtüsünün eteğinin kenarı Anka'nın ayağına benzer).

Şikest eyler Ser-i Kâv-i Zemin'i sad-
me-i pâyi,
Çıkar şiddetle pertâp ettiği mihi Sü-
reyya'ye.

(Ayağının çarpması, Dünyayı boynuzları üzerinde tutan Öküz'ün başını kırar, şiddetle sıçrayan nalının mıhı Süreyya yıldırımına kadar fırlar).

**

Nef'inin At kasidelerinden alınan beyitlerde geçen adlar ve kimi deyimlerin açıklanması :

A N K A : Gerdanlık demektir. Adı var, kendi yok bir kuş. Tüyleri sarı, kuyruğu penbe ve beyazla karışıktır. Efsânele göre bu kuşun üzerinde otuz çeşit kuşun renginden bulunmuş. Bu nedenle İranlılar buna «Simürg, Sirenk» derler. Bu kuşun ölümü yaklaştığı vakit, güneş, yuvasını yakar, o yeniden yapar, içine girer, bir daha çıkmaz, orada ölür. Kemiğinden çıkan bir solucandan yine bir Anka kuşu türer, Boynu gerdanlık gibi beyaz tüylerle çevrildiği için Anka denilmiştir.

B E R G Ü S T V A N : Atlara süslü örtü. Savaş zamanlarında giydirilen zirha da denir.

H İ T A : Çin Türkistanında güzelleri ve değerli kumaşları ile tanınmış bir ülke.

K Â V - İ Z E M İ N : Bu öküz için eski bir kaynakta şu yazılar vardır (Sadeleştirilmiştir) :

«Heft derya, Ebher-i seb'a : Yedi deniz» denilen denizde, Tanrı, yeşil yakuttan bir kaya yaratmıştır. Bu kayanın üzerinde yeşillikler ve çok hayvanlar vardır (Bu kaya dünyadır) Bu kaya durmadan sallanırdı. Durdurmak için bunun altına girecek bir

202

kırmızı öküz, «Sevr-i Ahmer» yarattı. Bu öküz çok büyüktü. Kırk bin başı, kırk bin boynuzu ve kırk bin ayağı vardı. Her iki ayağının arası bir yıllık yoldur. Bu öküzün adı «Siyûnan» dır. Bu kaya öküzün boynuzu üzerinde durdu. Bir daha sallanmadı. Tanrı, bir de büyük balık yarattı. Bu balığı öküzün ayakları altına koydu. Balık ta o kadar büyük idi ki, yedi denizin suları bunun ağzında bir damla su gibi kalırdı. Onun barınabileceği kadar bir de deniz yarattı.

Başka bir efsâneye göre de bu öküz dünyayı bir boynuzunun üzerinde tutardı. O boynuzu yorulunca öbür boynuzuna atardı ki, yer sarsıntısı da bundan olurdu. Bu öküzün bir adı da «Behmut» idi.

Heft derya denilen yedi deniz de şöyle anlatılır :

Tanrı'nın yarattığı bu yedi deniz, arzın etrafını Kaf Dağının arkasından kuşatmıştır. Bu yedi denizden her birinin genişliği beşyüz yıllık yoldur. Tanrı, bu denizlerin üzerine bir örtü çekmiştir ki, buna «Semavat-ı seb'a: yedi gök adı» verilmiştir.

Halk şiirleri ile hikâyelerinde ve halk arasında atın güzel niteliklerinden de söz edilir. Övülerek anlatılır.

Köroğlu'nun Doru ve Kır atı ile savaş arkadaşlarından Reyhan Arab'ın; Ala paça'sı, Kiziroğlu Mustafa'nın Fener adındaki atı Köroğlu hikâyelerinde geçmektedir.

Köroğlu iki atını da çok sever. Silistre Beyi Hasan Bey, Köroğlu'nun Kır atını Kel Oğlan ile kaçırtmıştı. Ama sonra Köroğlu yine Kır atını bulur. Bu kez Hasan bey Kır atı para ile satın almak ister. Köroğlu ona şöyle cevap verir :

Beyler, Kır atımın fiyatın söyleyeyim ;
Seksen bin tümene hele de vermem.
Seksen bin ak koyun ile şişeğe
(iki yaşında koyun)
Seksen bin ner (erkek deve) yükü mala
da vermem.

Vermem bir telini Hind ü Yemen'e,
Bir telini vermem mülket-i Çin'e,
Bağdat'ı, Basra'yı, Çin-i mâ Çin'e,
Taht-ı İsfahan'a, Haleb'e vermem.

Köroğlu malını indirdi düze,
Seksen bin geline, seksen bin kıza,
Seksen bin tümene can veren olsa,
Seksen bin hamutlu kala (öküz) da
vermem.

Köroğlu, Kır atını, Hasan bey'den kurtarıncaya sevincinden şöyle söylemiş ve sazını çalmıştı :

Arayı arayı buldum izini,
Kır at beni bekleyene kavuştur.
Öpem tırnağını, sonra gözünü,
Kır at beni Nigâr'ıma kavuştur.
Kır at ayakların yer yer kaldırma!
Kaldırıp ta gök çimene indirme,
Kır at beni lekelere (soysuzlara)

kaptırma!

Kır at beni bekleyene kavuştur!
Yine Kır at için :

Canım Kır at, gözüm Kır at!
Uçup, çekilip gidersin.
Her yanında çifte kanat,
Uçup, çekilip gidersin.
Ceylana benzer durağın,
Kaleme benzer kulağın,
Âb-ı Kevser'dir sulağın,
İçip, çekilip gidersin.

Kır atı besledim körpe,
Hay edende çıkar sarpa,
Her menzilde bir kot arpa,
Yiyip, çekilip gidersin.

Köroğlu söyler ezeli,
Dervişler okur gazeli,
Silistire'nin güzeli,
Deyip, çekilip gidersin.

Köroğlu, Kır atının yanında saz çalıp söylediği zaman, Kır at ta durmadan kişner ve sağ ayağının tırnağıyla çimenleri ve toprağı söker atarmış.

Köroğlunun bir de Doru atı vardı. Ama bu atın kanatları bir dikkatsizlik sonucu kırılmış ve kanatsız kalmıştı. Köroğlu bu atını da sever şöyle derdi :

Dinleyin ağalar medhin edeyim ;
Bulunmaz emsâli, misli dorunun,
Kırk güzele vurdurayım nalını,
İbrişim, epekten çulu dorunun.

Köroğlu kimseye vermez malını,
Kırk gündür çekerim ah ü zârını,
Ham gümüştten döküreyim nalını,
Her biri batmandır nalı Durunun.

Halk şiirleri arasında at üzerine düzenlenmiş destanlar da vardır. Bunların birinden bir kaç parça :

Yay boyunlu, gerdan ince, dös enli,
Vücut geniş, humâi dor, ak benli,
Hem boyu bir elli, yumuşak tenli.
Yoğun yüksek bacak, hoş beyan olur.

203

Burnunda her delik olmalı baca,
Ağzında bir karış lâzım yırtmaca
Avinin peşinde olan atmaca,
Bir yeri geldikçe soğuk kan olur.

Çıkmıca dışarı hasmını arar,
Yan bakar arkaya, gerdanın kırar,
Haykırır, köpürür, kişner, yer yarar,
Önüne geçilmez bir tufan olur.

Bora estüp, kar gediği alınca,
Yol şaşırıp, kışta tehna kalınca,
Nefesin darlaşıp, göz kararınca,
Ancak orda seni kurtaran olur.

Tutaklı : Bedri Kılıç

Bir de şu var ki; dört ayaklı hayvanla-
nın en biçimlisi ve en işe yarayanı olan at-
ardan; ihtiyarlamış, zavallı hâle düşmüş,
alay konusu olmuşlar da bulunurdu.

Ünlü halk şairlerinden Çıldırılı Aşık
Şenlik'in (1848 - 1910) ; «Alaşan» adında
böyle bir atı vardı. İhtiyarlamış, işe yara-
naz duruma gelmiş olan bu atı; derisini so-
yarak almak için bir müşteri çıkmış, Şen-
lik'ten para ile istemiş, Şenlik satmamış,
ok geçmeden de at ölmüş. Şenlik bu atı
kadar severdi ki, ölüstünü bile ahırdan
ıkarmak istememiş, ama at kokmaya baş-
amış. Şenlik'in kardeşleri derisini soyarak
hırdan gizlice dışarı çıkarmışlar, götürüp
ir vere atmışlar. Bunu öğrenen Şenlik çok
ahlanmış, ama bir yandan da mizah yolu
u «Vahnâme» yi yazmış :

aktım ahır hor göründü gözüme,
ara atın yeri hâli kaluptur.

irekte yuları asılı durur,
ekede birce tek çulu kaluptur.

Yeni timar edip çula (yemliğe) çekmiş-
tik,

Altına bir sepet fıski dökmüştük,
Yazın göklenmeğe arpa ekmiştik,
Arpası torbada dolu kaluptur.

görende müştak idi yatmaya,
amur görse çabalar dı batmaya,
nt eyledim «Livana» ya gitmeğe,
aya üç günlük yolu kaluptur.

Yürürse camıştan da ahestaydı,
Bildir kara güzden beri hastaydı,
Bir tek müşterisi Hüseyin' ustaydı,
Cebinde üç tümen pulu kaluptur.

met olsun Alaşan'ın kârına,
ört abayı verdim onun yoluna,
önün soydu, otuz kuruş yerine,
sedine kuyruk yalı kaluptur.

Sefil Şenlik dersin Hak'an okudu,
Feleğin azabı ona çoğudu,
Dokuz aydır çaktırdığım yoğudu,
Dört ayakta bir tek nalı kaluptur.

Atlar; eski çağlardaki kervanlarda, Ağır
hizmetler görmüşler, çok cefalara dayan-
mışlardır. Anadolu'nun kervan yolu geçen
yerlerinden; seksen, yüz atlı kervanların
konaklayacakları hanlar, kervansaraylar
yapılmıştı. Bunların odalarında yolcular
da kalırdı. Bu odalardan çoğunun duvarla-
rına yolcular çeşitli yazılar, şiirler ve mâ-
niler yazarlardı.

Şair Faruk Nâfız Çamlıbel; 1922 de
Kayseri yolculuğunda böyle bir hanın du-
varlarında da çok yazılar görmüş, bu ara-
da Maraş'lı Şeyhoğlu Satılmış adına bir şa-
ir arkadaşının hazin bir koşmasını gördü-
ğünü; «Han duvarları» adıyla ünlü şiirinde
belirtmişti.

Yazın, yeşillikleri içinde yollarına gi-
den, soğuk suların başında mola veren ker-
vanlar, kışın amansız soğukları ve tipileri
önünde dayanılmaz zahmetlerle, ölüm teh-
likeleri geçirirlerdi.

Deve kervanlarını önde giden eşek çek-
tiği gibi, at kervanlarını da, kışın her yeri
sarıp ta, estüp savurduğu zamanlarda; ker-
vanın önünde «Peşenk»(1) dedikleri, her
iki yanında huni biçiminde çok sesli çın-
gıraklar asılı bir at giderdi. Buna yük te
çok az yüklenirdi. Bu at kervan atları için-
de en duygulusu, en kolay sezeni olduğu i-
çin; tipi her yeri kapattığı zaman, o at yo-
lu bulur, arkasından birbirine bağlı kervan
atları giderdi. Peşengin arkasında giden ve
onun yardımcılığını yapan ata da «Kol pe-
şenk», en sonra bulunan ata da (Doğu il-
lerinde) «Poççık» denirdi. Bu da kervan at-
ları için gereken nal, mih, çekiç, yedek ko-
lan ve kuskun gibileri taşırdı. Kervan sahi-
bine ve kervanbaşıya «Kervandar» da der-
lerdi. Atları idâre edenlere de «katırcı» der-
lerdi ki, bunlardan en cesur olanlarının yan-
larında vahşi hayvanlardan korunmak için
silâhlar da bulunurdu. Kervan çağlarından
kalma, geçmiş olaylara ve yolların durumuna
göre verilmiş; nal söken, kayış kıran,
nal attıran ve palan döken... gibi verilmiş
adlar da vardır ki, bunlar hâlâ söylenmek-
tedir(II).

Kervanlar, çok olaylar ve mâceralarla

karşılaşırlardı. Bunların üzerine kurulmuş
hikâyeler, düzenlenmiş şiirler, destanlar ve
ağıtlar da vardır. İçlerinde en hazin ve acı
olanlardan biri de; «Kervan kıran yıldız» o-
layıdır ki, bunun üzerine üçer mısıralı yedi
bölüm ve her bölümünde beşer mısıralı, de-
ğişik nakaratlı bir ağıt yakılmıştır.

Bu ağıtın düzenlenmesini gerektiren o-
lay da şöyle imiş :

Bir kervan bir handa konaklıyor. Ge-
ce sabaha yakın gök bulutlardan arı idi.
Kışın sis ve toz olmadığı için yıldızlar da
ışıklı idi. Sabaha yakın çoban yıldızı «ül-
ker» kendini çok parlak göstermişti. Bunu
gören kervancılar; hava açıldı, sabah yak-
laştı; diye hazırlanarak yola çıktılar. Çok
geçmeden tipi her yeri kablıyor, «Göz gö-
zü görmüyor». Az zaman içinde tipi, kerva-
nın üzerine de çöküyor. Kervan bu yoğun
tipinin altında kalıyor, insan ve hayvanla-
rın hepsi can veriyor.

Ağıt, bu tipi altında kalanlar için söy-
lenmiş. Bu ağıttan üç parça :

Yine bu gün yarelendim,
İndim etrafı dolandım,
Tatlı canımdan usandım.

Yıldız, yıldız, yıldız ey...

Neye doğdun sarı yıldız?

Zalım Kervan kıran yıldız,

Han Peri'ye düşman yıldız.

Yıldız, yıldız, yıldız ey.....

Seni gördüm sabah sandım,

Meğer ne kadar aldandım,

Aldandım kana boyandım.

Yıldız, yıldız, yıldız ey.....

Derdime dayanmaz dağlar,

Kara giymiş şimdi bağlar,

Sunam yalnızdır ağlar.

(I) : Peşenk : Firdevsi'nin, Şehnâme-
sinde; Efrasyap adıyla överek anlattığı Türk
kahramanlarından Alp Ertonga'nın babası-
nın adı. Peşenk sözü; (Piş-eng'den, piş: ön,
eng: gösteren işaret eden) olduğuna göre
«önü gösteren, öncü» anlamlarına gelmek-
tedir.

(II) Kervan, doğrusu : Kârban.

Şütürban : deveci; Derban : kapıcı; Dide-
ban : gözcü; Pâsban : bekçi olduğu gibi,
burada da «Kâr» sözü «cl» anlamını veren
ekli olarak; Kârban : «işçi» anlamına geli-
yor ki, bu da uzak diyarlardaki bezirgânla-
rın gezgin ticaret işçileri yerini tutmuş olu-
yor.

Yıldız, Yıldız, Yıldız ey.....
Haram olsun böyle yazı,
Şimdi ağlar çifte kuzu,
Yüreğime saldı sızı,

Yıldız Yıldız, Yıldız, ey

Sana kervan kıran derler,

Bana dertli civan derler,

Sarı yıldız doğdu derler.

Yıldız Yıldız, Yıldız, ey

Bir de eskiden Osmanlı Ordusu'nda,
savaş zamanlarında, «Mekâre» adı altında ve
kervan gibi katar halinde yük taşımada
kullanılan at, deve, katır gibi hayvanlar var-
dı ki, bunlar «Tekâlif-i harbiye» adı altında
ve sahiplerinin diyeceklerine bırakılmadan
elinden alınır, işlerde kullanılır ve savaştan
sonra uygun görülecek bedelleri sahipleri-
ne verilir.

Atı, giriş mısralarına koyarak düzen-
lenmiş dörtlü türkülerden bir kaçı :

Ata binerim ata,

Gel oynata oynata.

Kız senin domuz baban,

Olsun bana kaynata.

Atım Araptır benim,

Yüküm şaraptır benim.

Bu yıl böyle giderse,

İşim haraptır benim.

Ata binerim geldi,

Çaya inerim geldi,

Kömür gözlü sevdiğim,

Seni göresim geldi.

Atım var, katırım var,

Ormanda çadırım var.

Alır seni kaçarım,

Babanın hatırı var.

At üzerine söylenmiş ata sözlerinden :

— Yörük at yemini artırır.

— Attan indi, eşeğe bindi.

— Ayranı yok içmeğe, atlı gider

— Bir nal bulduk, kaldı üç nalla bir at.

— Atı görür atlanır, yemek görür şah-
lanır.

— At var, meydan yok.

Ata benzetilerek yapılmış lügazlardan :

Ol nedir ki onun adı Hümezer?

Ol atın ki vardır iki avağı.

Bir adam ki iki at binmiş gezer.

Bâğı kopsa yer başından dayağı.

(Nalın ve tasması)

At, insanların rüyalarına da girer: Rü-
yada ata binmek, mutluluğa ulaşmak diye
yorumlanır.

ÜSKÜP HALKBİLİM ENSTİTÜSÜ YAYIMLARI

Yazan : Türker ACAROĞLU

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni oluşturan altı cumhuriyetten biri olan Makedonya Halk Cumhuriyeti topraklarında bugün bile %10 oranında Türkler yaşar. Başkenti Üsküp (Skopje) olan bu güzel, verimli toprakların halkı, 1362 - 1912 yılları arasında —tam 550 yıl— Osmanlı Türk egemenliğinde barış ve huzur içinde yaşadı. Türk, Sırp, Bulgar, Rum, Arnavut, Ulah (Romen) halklarının iç içe kaynaştığı bu çağdaş «Babil kulesi»nde çeşitli ırkların, kültürlerin, uygarlıkların karşılıklı etkileri açıkça görülür. Özellikle halkbilim (folklor) alanındaki koşut ilişkiler pek ilginçtir.

1968 yılında Üsküp'te kurulan Halkbilim Enstitüsünün dergi ve kitap olarak önemli yayımları var. Bunları tanıtmak için kısaca her birini işaret edeceğiz. Bizce ilginç ve önemli sayılan yazıların başlıklarını sunacağız.

1 — Makedonski folklor - Le Folklore macédonien : Halkbilim Enstitüsünün yayın organı olan bu dergi, yılda iki kez yayımlanır. Yazı kurulu: Velimir Nikolov (Budunbilim Müzesi uzmanı), Dr. Tsvetanka Organcieva (Edebiyat Fakültesinde profesör), Dragoslav Ortakov (Yüksek Müzik Okulu profesörü ve yöneticisi), Dr. Kiril Penuşlinski (Edebiyat Fakültesinde profesör), Dr. Blaje Ristovski (Halkbilim Enstitüsü bilim danışmanı), Gorgi Smokvarski (Orta Müzik Okulu yöneticisi).

Derginin VII. - IX. yıllarına ait 14-17. sayıları elimize geçmiştir. Her sayıda makaleler, eleştiriler, kronikler, kaynakçalar var. Makedonca yazıların Fransızca özetleri de veriliyor.

14. sayıdaki kimi makalelerin başlıkları şöyle : 1900 yılında Makedon dilinde yazılmış Misirkov'un bir yapıtı (B. Ristovski); Atasözlerimizin sınıflandırılması (T. Çubeliç); Ortaçağ yazınında ve halkbiliminde ruhunu şeytana satan adam motifi (Vera Antiç); Halk türkülleri araştırması bakımından Polonya - Makedonya ilişkileri (Ana Czekanovska); Makedonya halk türkülleri incelemesi (T. Riçevski); Kimi Makedon

halk türkülerinde çobanların yaşamı (M. Risteski).

Eleştiriler bölümünde : Alija Name-tak'ın «Bosna - Hersek müslüman halk masalları» (A. Popvasileva); Sofya Budunbetim Enstitüsü ve Müzesi (T. jejel - Kaliçanın) vb.

1.500 nüsha basılan derginin 15. - 16. sayıları (bir arada) 7 - 8 temmuz 1975 tarihinde Ohri'de toplanmış olan IV Uluslararası Balkan Halkbilim Simpozyomu araç—gereçlerinin (malzemelerinin) ilk bölümüne, 17. - 18. sayıları da ikinci ve son bölümüne ayrılmıştır. Bunlar arasında Ankara Üniversitesinden Prof. Ahmet Edip Uysal'ın «Some specimens of winter games in Turkey : a study based on observations in several ethnic communities» başlıklı İngilizce bir bildirisi de yer alıyor. Makedonca özetleriyle birlikte beş sayfa tutan bu değerli araştırmasında, sayın profesör, Türkiye'nin bazı etnik topluluklarında kış oyunlarından kimi örnekler vermektedir. Öteki bildirilerden bazıları da şunlardır (Balkanlarda kış âdetleri, türkülleri, oyunları konusunda) :

Arnavutlarda «Buzmi» ile güney Slavlarında «Badnjak» (Şefket Plana); Kuzey Banat'ta kışlık halk âdetleri (Ferenc Tot); Struga bölgesindeki Makedonyalılarda ve Makedonya müslümanlarında kış türkülleri ve âdetleri araştırmasına ilişkin notlar ve malzemeler (Naume Traykoski); Gevgeli bölgesindeki Boğdancı köyünde peri danslarının bazı etno - koreolojik karakteristiği (Mihailo Dimoski); Gürcülerin yeni yıl âdet ve türkülleri (Kseniya Suharulidze); Makedonya halk âdetleri ve türkülerinde Doğulu üç münecim ile İsa'nın doğuşu (Vera Antiç); Kimi Balkan uluslarının Kuzey Avrupa ve Güney - doğu Asya ile kültür ilişkileri (Gerald Floran Messner); Kumanova bölgesinde halk türkülerinin karakteristiği (Trpko Beçevski); Kumanova'nın Aguino köyünde «Camala» oyunu (Gorgi Zdravev); Kumanova'nın Kozjok bölgesinde Camala dansı (Simo Mladenovski); Ohri'nin kimi kış âdetleri ve türkülleri (Dimçe Malenko) vb.

ARAŞTIRMALARI

Folklor derlemesinde çağdaş yöntemler ve araçlar konusundaki bildirilerden : Halk şiirinin karşılaştırmalı incelenmesi (D. K. Bardavelidze); Halk şiirlerinin derlenip yayımlanmasında Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisinin çalışmaları (jivomir Mladenoviç); Halk âdetleriyle ilgili simgesel eşyanın bilimsel belgelenmesi (documentation) üzerine kurallar (İrena Lechowa); Bulgar halk türkülerinin notalı yazımı üstüne kimi sorunlar (Todor Cicev); Bulgaristan'da halk türkülleri derlemesinin yöntemleri (Mihail Bukureştiev) vb.

Bizans müziği ve Balkan ulusları folkloru konusundaki bildirilerden : Yeni - Bizans müzik yazmalarında «Bulgar» türkülleri (Elena Tonçeva); «Çar Samoil» operasında Bizans müziği ve Slav melodisi (Kiril Makedonski); Makedonya'da duvar resimleri ve ahşap gravürlerde müzik aletlerinin görünümü (Borivoe Cimrevski) vb.

Görüldüğü gibi, Balkan uluslarının kış töreleri, türkülleri, oyunları; halkbilgisi derlemelerinde çağdaş yöntemler; Bizans müziği ile Balkan halkbilimi arasındaki ilişkiler konularında, araştırmacılar, derginin bu iki özel sayısından çok şey öğrenebilir.

2 — DIMOSKİ, Mihailo. — Orskata traditsiya ve selo İncevo (Radovisko). — Skopya (Üsküp), İnstitut za Folklor, 1974. 8°, 91 s., resimli, notalı, ayrıca renkli 2 plâns, dergiye ek olarak parasız verilir. (Biblioteka na spisanieto «Makedonski folklor» : 4.)

Başlığını «Radovişte'nin İnce köyünde rond geleneği» diye Türkçeye çevirebileceğimiz kitap, üç bölüme ayrılıyor: I. İnce köyünde rond (daire, halka) oyunlarının karakteristiği, II. On üç rondon tanımı (bunlar arasında «Toptan toptan» Türkçe adlı bir oyun da var), III. Çizelgeler (beş tane).

1974 nisan - mayıs aylarındaki araştırmalarını kişisel olarak yapmış, Gayda, tapan, zurna, tambur ve supelka eşliğinde sağdan sola oynanan bu oyunlarda vokal müzikten de yararlanılır. Kimi zaman klarnetle akerdeon da kullanılır. Notalar köyün «Gayda» adlı amatör folklor topluluğunca kaleme alınmıştır.

3 — ZDRAVEV, Gorgi. — Narodnite tanteli sorki vo Ovçepolieto. — Skopye (Üsküp), İnstitut za Folklor, 1975. 8° 39 s., şe-

killi, haritalı, ayrıca renkli 16 plânsa 91 dantel örneği, dergiye ek olarak parasız verilir. (Biblioteka na spisanieto «Makedonski folklor» : 5.)

Makedonya'da Ovçepole bölgesinde «sorki» denilen halk dantellerini tanıyan bu kitap; hem bir albüm, hem de dantel tekniğini öğreten bir klavuz niteliğindedir. Üsküp Halkbilim Enstitüsü bu dantellerin bir koleksiyonunu toplamış, işte bu ilk albümü oluşturup yayımlamıştır. Elle işlenen bu dantellere ilişkin sanat artık yitirmek üzere. Yazarın kanısına göre, Makedonya halkı, İslâm dekoratif sanatının bu dantel pratiğini, Türk halkı aracılığıyla öğrenmiştir. Bunu kanıtlayan olgu, bugün de dantel tekniği uygulamasının Müslüman (Türk ve Arnavut) halkça yapılmasıdır. Türk kadınlarının en beğendiği iş olan bu danteller, pazarda özel bir ürün olarak satılır. Bütün Makedonya'ya yayılan sanatın pek değişik teknikleri var. En tanınmışları «oya» ile «sorki» ise de «oymi», «oyni», «kiski», «kenatsi», «tsutski», «pupki», «kininja» vb. gibi yerel terimler de kullanılır. Türkçe bir sözcük olan «oya» terimi bütün Makedonya'da bilinir. Çeşitli renkte pamuk, ipek iplikle örülen oyaların genişliği 5 mm'den 3 sm'ye kadar uzanır. Müslüman halk oyalarda gerçek çiçek motiflerini işlerken, Makedonya halkı daha basit geometrik şekilleri yeğler. Eski el işlemleri, yenilere göre, daha büyük, daha genişmiş. Bunlar genç kızların, genç kadınların giysilerini süslemiş. Buna karşın, «sorki»ler daha yaşlı kadınların giysilerini süslemek için kullanılmış. Renkli olarak verilen oya örnekleri, birer başyapıt değerinde sayılabilir.

4 — VRAJİNOVSKİ, Tanas ile Boislav YAKOSKİ. — Razlovečkoto vostanie vo sovremenata usna prozna traditsiya na razlovçani. — Skopye (Üsküp), İnstitut za Folklor, 1976. 8°, 76 s., dergiye ek olarak parasız verilir. (Biblioteka na spisanieto «Makedonski folklor» : 6.)

Mayıs 1876'da Delçevo'nun Razlovçi köyünde Osmanlı Türklerine karşı patlayan isyanın bu köy halkının ağzında bugünkü düzyazı örneklerini veren kitap; başkaldırmanın nedenlerini, eylemlerin akışını, sonuçlarını, buna ilişkin her şeyi içermektedir. Bütün anlatılar, şimdiye kadar bilinen-

YEDİ GARDAŞLAR EFSANESİ

Derleyen : Celâl Necati ÜÇYILDIZ

Bundan 800 sene evvel Kızılgeçit'in yurkırı geçesinde Şih Zekeriye adında Türk müslüman bir ermiş yaşamış. Burada yaşayan kâfirler buna çok eziyet, zulüm ederlermiş. Onu birgün dere kenarında gova gova bir ine katmışlar. Ardından inin ağzına çalı yığıp ataşlamışlar. «Yakıp kurtulalım», demiş gâvurlar. Emme Şih Zekeriye dündaki büyük zat elindeki âsasını yere bir vurmuş, bir vurmuş ki, bir gümbürtü olmuş ve su fişkırmaya başlamış. İn önündeki ataş önmüş. Bireğne kalesi gâvurları Şih Zekeriye'ye başa çıkamıyacaklarını anlayınca onun gönlünü almak için bir tekke (mesit), bir de su değirmeni yapıvermişler. Sen burada, bu değirmenin başında otur, biz sana karışmayız», demişler.

Garamanlı Mehmet Beyin soyundan yedi gardaş varmış ki bunlar Garamandan çıkmışlar; Ermenek, Gülınar, Anamur, Analya, Silifke'ye kadar fethetmişler. Duyuşlar ki Bireğne Kalesinde bulunan gâ-

eri açıklayıp tamamlamaktadır. Şaşırtıcı olan şu : İkinci, üçüncü kuşaktan anlatılan öyküler, derin ayrıntılara dek inebilmektedir. Aradan yüz yıl geçmiş, ama halk bu olayları hiç unutmamış! Dimitr Popgeorgiev Berovski'nin başlattığı bu isyanın «Doğu unalımı»nın kaynağı olduğunu da biz unutmayalım.

5 — NİKOLİK, Dr. İliya. — Pregled na makedonskite narodni pesni vo Etnografskata zbirka na Arhivot na Srpskata akademiya na naukite i umetnostite, 1860 - 1960. Skopje (Üsküp), Institut za Folklor, 1976. VIII - 246 s., ayrıca 1 harita, fiyatı yok. Posebni izdaniya, kniga 2.)

Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi çşivlerinde 1860 - 1960 yılları arasında toplanan budunbetim derlemelerindeki Makeonya halk türkülerinin bir özeti, bir kataloğudur. Dr. Blaje Ristovski'nin bir önsözüden sonra yedi çizelge var: halk türkürü güfteleri, bunlardaki özel adlar, coğrafya adları, türkü türleri, derleyici adlarına göre türküler, türkücülerin adları, türkülerin kaydedildiği yerlerin adları.

vurlar ora halkına zulüm ediyorlar. «Bu kaleyi alalım, ya müslüman olurlar ya da gılıçtan geçiririz», demişler.

Ayaş'ı almışlar, dağ yolundan Bireğne kalesi önündeki Şih Zekeriye'nin değirmeni ve mescidine gelmişler. «Şih Zekeriye De de, burada BİREĞNE kalesi varmış. Demir gapılı, öter canlı bu kalede gâvurlar yaşamış. Müslüman halka zulüm ederlermiş. Bu kaleye nasıl çıkıp nasıl fethedeceğiz?» demişler.

Şih Zekeriye: «Yedi at torbası tahta çivi düzüp, kayanın Kible yüzüne çaka çaka merdiven yaparak, en önden büyük gardaşınız olmak üzere sıra ile çıkacaksınız. Ortaya varınca bir zimbılı gümbürtü duyacaksınız. Sakın arkaya bakmayın. Bakarsanız düşersiniz. Oraya çıkınca Ezan-ı Muhammedî'yi okuyun, gâvurlar gorkularından şaşkınlığa kapılır, Bireğne kalesini fethedersiniz», demiş.

Yedi gardaş yedi at torbası tahta çivi düzüp en önde büyükleri olmak üzere çivileri çakarak çıkmaya başlamışlar. En küçüğünün kalbi bozukmuş. «Kayaya hiç çivi geçer mi?, diyormuş kendi kendine. Tam kayanın ortasına vardıklarında bir zimbılı olmuş, küçük gardaşları arkaya dönüp bakmak istemiş, emme yuvarlanıp düşmüş ve parça parça olarak ölmüş.

Tepeye tırmandıklarında bakmışlar ki küçük gardaşları yok. En büyükleri Ezan-ı Muhammedî'yi okumuş. Bunu duyan gâvurların nöbetçileri birbirine çarparak düşmeye başlamışlar.

Bu sırada Bireğne Kalesi Kırılının kızı un eliyormuş. Kırıl kızına âşık olan çoban oradan geçerken kırıl kızına şu beyti kavalıyla çalıp söylemiş :

Gayacılar gaya keser

Gorumundan yeller eser

Gara köpek ganlar gusar

Vardı Kırıl kızı Garaman Uşağı.

Demiş. Kırıl kızı babasına «Baba bak çoban ne söyler, bak?» Demiş. Kırıl ise kızına «Senin çobana gönlün var. Ben çobanın dilinden anlamam, anlarsan sen anlan», demiş. Bu arada pek çok gâvur korkuların-

AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR VE KÖKENLERİ

[Afganistan; ist people, its society, its culture —Ethnic Groupe and Languages—

By : Donalt N. Wilber. HRAF (İnsan İlişkileri Alan çalışma Raporları, U.S.A. 1962)

Yazan : Donalt N. WILBER

Türkçesi : Oğuz AKTAN

Kitap Hakkında :

Bu yazının alındığı kitap, kâr amacı gütmeyen, Amerika'daki bir kuruluşun yayınıdır. Kuruluş, amacını, toplumsal - beşerî bilimlerle ilgili bilgilerin derlenmesi düzenlenip, sunulması olarak saptamış. Bu yolda, yayınlar topluyor, yabancı kaynakları çeviriyor ve çeşitli ülkelerle ilgili elkitapları çıkarıyor. Şimdiye dek bu yayınlar arasında Ürdün, Kamboçya, Çin, Habeşistan, Küba, Laos, Suudi Arabistan vb. ülkelerle ilgili elkitapları yayınlamıştır. HRAF (İnsan İlişkileri Alan Çalışma Raporları) Yayınından ölmüş. Böylece Bireğne kalesini Garaman uşakları fethetmişler.

Burdan gurtulan kırk kadar kadın erkek, katır sığacak kadar bir mağara yolu ile izleri süre süre Demirkapı'dan çıkmışlar. Garaman'ın Kızılı köyüne yerleşmişler(*)

(*) Silifke'nin Kızılgeçit köyünde Lemas çayı üzerinde bir değirmen ve tekkenin Şih Zekeriye'ye ait olduğunu Örenköylüler belirtmektedirler. Köylülerin belirttiklerine göre; halen tahta çiviler o kayada çakılı imiş. Civar köylerin içme suyu olarak kullandıkları suyu da Şih Zekeriye'nin âsasını ine vurarak çıkardığı su olarak nitelendirmektedirler.

Bu efsane eskiden kış mevsimlerinde Lemas'da (Limonlu - Erdemli) yaz aylarında Örenköy, Uzuncaburç, Kavak, Çatak, Çukur köylerinde kalaycılık yapan Ermenekli Kalaycı Mehmet Usta tarafından elindeki eski yazı bir cönkten okunmuş. Bu efsaneden başkaları da varmış. Kalaycı Mehmet Ustayı tanıyan köylülerin rehberliğiyle edindiğimiz bilgiye göre; adı geçen cönk Silifke'de bakkal Maral Mustafa Gür'ün halasındadır. Mustafa Gür'ün halası Kalaycı Mehmet Usta'nın karısı olup, Kalaycı Mehmet Usta 12 yıl önce trafik kazasında ölmüştür.

nın 1962'de yayınlanan bir kitabı da Afganistan üzerinedir.

Çeviriyle İlgili Notlar :

Yazıda, şimdi Afganistan sınırları içinde bulunan toplulukların anavatanları (ilk yurtları), Afganistan'a hangi yollardan geldikleri, fiziksel özellikleri, dilleri ve birbirlerini ne ölçüde etkilediklerini geniş bir kaynakçaya ve çeşitli zamanlarda yapılmış



Yazıda bahsi geçen Kâbil'in kenar mahal-lesindeki Afşarlardan biri (1976)

alan araştırmalarına dayanarak tanıtılmaktadır.

Yazının başlarında sözü edilen kavimlerden Yüeh-chiler, hint - avrupa dil grubuna bağlı ve Çin'e komşu bir kavimdir. Diğer kavimlerin baskısıyla Afganistan bölgesine göçettikleri Doğan Avcıoğlu'nun Türklerin Tarihi adlı kitabında anlatılır.

Yazıda adı geçen bir başka kavim, Hephthalitler (Eftalitler) in ise Akhunlar adlı kavim olduğu ve İ.Ö. 350'lerde Batıya göçükleri bilinmektedir.

Scythianların ise Rusya'nın Avrupa ve sya'daki topraklarının büyük kısmını kapayan bir bölgede yaşamış eski bir göçebe alk olduğu bilinmektedir.

Dravidyanlar, Hindistan'ın güneyinde Seylan'da yaşayan bir ırkın adıdır. Koştukları dil de bu adla anılır.

Yazıda geçen Kafkasoid ve Mongoloid özcükleri, belli özelliklerini taşıyan bir ırk al tipi anlatan terimlerdir.

Yazıda bazı varsayımlar ileri sürülmüşür: Eski kaynaklarda Khalaj (veya Khilij) iye bilinen Türk boyunun, Afganistan'ın ineyine giderek çeşitli etkiler altında zamanla Ghilzai adlı Pushtun boylarını oluşturdukları ileri sürülür. Buna kanıt olarak a bu boyların (aşiret) Türkçe adlar taşımaları gösterilir. Kuşkusuz, alan araştırmalarına dayanmanın güçlendirdiği bir varsamıdır bu. Yazarın gerekli gördüğü etnolojik ve dilbilimsel araştırmalar daha yaygın saydı savlar daha kesinlik kazanabilirdi. Afgan haritalarından birinde Khalati - Ghilzai diye belirlenmiş bir mevki vardır.

Afgan Türkistanı'ndaki türk dili konuşan topluluklardan Özbeklerin, çifte dilli, etnik göçebe olmayan, İran kültürü etkisinde, fiziksel tip bakımından da, Türkçe konuşan topluluklar içinde en az mongoloit özellikler taşıyanı olduğu bildirilmektedir.

Cengiz Hanın askerleri olarak Afganistan'a gelip yerleşen, çoğu tarımcı olan, dı farsçaya dönmüş, içinde Türkçe sözcükler de bulunan Hazaraların mongoloid özelliklerinde ise azalma olmuştur.

Yerleşik özbeklerin ulusal çıkarlarla karşılaşmadıkları söyleniyor yazıda. Bu bize vcoğlu'nun sözünü ettiği durumu hatırltır. Bir kentli olmak önemlidir. Türkistanın gözünde, filan etnik gruptan olmak eğil. Yine yazıda, Afganistan'daki göçebe şiretlere etnik grubu önemsenmeden 'koc-s' denildiği de belirtiliyor.

Doğan Avcıoğlu'nun kitabında şöyle denmektedir :

«Budun'u teşkil eden boy ve obaların münün aynı soydan gelmesi hatta aynı

dili konuşması dahi gerekmez. Bozkır siyasal örgütlenmelerinde, fiktif soy kütüğüne önem verilmeyle birlikte ırk ve dil ayrımı gözetilmez. Bir dil çabuk unutulur, yeni bir dil çabuk kazanılır. Soy kütükleri yeni durumlara göre kolayca ayarlanır.» s. 291.

L. Krader'e göre :

«Günümüze kadar aralıksız olarak, halkların devamlı karışması ve yeni halklara bölünmesi görüldü. Aynı zamanda diller dilleri yuttu, lehçeler farklılaştı ve değişti. Bu gelişmeler sonucunda, çeşitli Türk dil ve lehçeleri Orta Asya'da güçlü bir mevki kazandı... Güneyde bazı İran halkları Türkleştiler... Türkler arasına sıkışmış yaşayan Moğollar Türkleştiler, Afganistan'ın İran dili konuşan halkları içindeki Moğollar İranlılaştılar. Türkler gibi İranlı dil konuşan halklara komşu bulunan Özbek Türklerinin dili ise hala Türkçe kalmakla birlikte, İranlı özellikler kazandı.» s. 310

Oğuz AKTAN

Afganistan'ın bugünkü nüfusu bir zaman süreci içinde az veya çok homojen çeşitli tipler oluşturmak için eski stoğa katılmış birbirinden farklı unsurlardan oluşur. Afganistan'ın asıl sahipleri bilinmiyor. Bundan binlerce yıl önce indo - aryanlar, dravidyanların veya onlardan da eski bir ırkın özelliklerine sahiptiler. Onların üzerine Grekler ve Scythianlar, Yueh - chiler Kushanlar, Hephthalitler, Araplar, Moğollar, Türkler ve Persler gelmişlerdir. Afganistan'ın etnik kimliğine eklenen bu denli çok halk bulunmasına karşın kültürel dokusundaki ayrılıklar sanıldığı ölçüde büyük değildir. Orta Asya boyları (aşiret) da benzer kültüre sahiptir ve bu boylar Afganistan'ın dağlarına, düzlüklerine dağılıp yerleştiklerinde sahip oldukları kültürün bölgeden bölgeye pek ayrılık göstermediği görülür. Afganistan nüfusunun yüzeydeki heterojenliğine karşın belli ölçüde bir kültürel devamlılık (benzerlik) gözlenir.

Afgan toplumunu oluşturan birkaç halkın kökenini, anavatanını fiziksel nüşleri ve şimdiki buldukları yerlerini ancak en genel biçimde belirtmek olanaklıdır. Şimdi Afganistan olarak bilinen ülke tarihte hep önemli olmuştur. Fakat bizzat Afganistan'da yazılmış tarihsel belgeler az-

dır, ki bunlar, Ghur ordusundaki görevlilerden birinin kaleme aldığı Tabaka-i Nasiri ve Babür'ün «Hatıratı» dır. Bunların yanında, sözü edilen halkların tarihsel geçmişleri hakkındaki bilgilerin çoğu Pers, Arap, Çinli ve Avrupalı yazarlar tarafından günümüze ulaştırılmıştır.

Tarihsel belgelerin azlığından bu etnik grupların kökenleri ancak etkili bir araştırma sonucunda, dillerin karşılaştırmalı incelemesi, fiziksel tiplerin ve göreneklerin araştırılmasıyla ortaya çıkarılabilir. Doğu Afganistan'ın yöresel dillerinden bazıları inceden inceye araştırılmıştır. Fakat Afganistan'ın orta ve batısındaki dil ve lehçelerinden çoğu bakir halde dikkatli dilbilimsel araştırma ve çözümlenmeleri beklemektedir. Aynı şekilde, nüfusu oluşturan birkaç grubun yaygın örnekleri fizik antropoloji (insanbilim) açısından da araştırılmamıştır. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başında, çağdaş antropoloji teknikleri henüz ortaya çıkmadan yapılan çalışmalar Afganistan'daki halkları fiziksel tiplerine göre sınıflamamıza yetmez. Gezginlerin yaptıkları tanımlamalara hâlâ gereksinme duyulmaktadır. Kuzey Afganistan'daki Türk kökenli halkların yayılışı ayrıntılı biçimde araştırılmıştır. Doğu Afganistan'daki boylarla (aşiret) ilgili birkaç yayım da basılmış bulunmaktadır. İran diliyle yazılmış iki kitapta Nuristan bölgesindeki halkın yaşayışı, görenekleri ve insan yapısı eşyaları anlatılır. Orta - batı Afganistan'a yabancılar tarafından yapılan keşif gezileri de bu yörede yaşayan Hazara, Pushtun ve Tajik Unsurlarının bitki örtüsü ve toplum yapılarıyla ilgili bilgiler sağlar.

İsadan önce 2. binin ortalarında Orta Asya'dan, güneye uzanan topraklar boyunca bir insan seli akmaya başladı. Bunlardan bazıları Hindistan'a doğru yolalırken Afganistan'dan geçti yolları. Yine bunlardan ulu Hindu-kush (Hindu öldüren) dağlarının batısına geçenler oldu ve bunlar da İran'da yerleştiler. Bazıları da Hindistan'a doğru, güney - güneydoğu yönüne doğru ilerlediler. Afganistan'da kalanlar da oldu. Bu göç dalgalarından ilki Kuzey Hindistan'ın verimli düzlüklerine yerleşmek için Hindu-kush'un dağ geçitlerinden geçtikleri sanılan indo - aryanların göçüydü. Bundan birkaç yüzyıl sonra Persler İran platosuna yerleş-

tiler. Afganistan'ın birçok bölgesindeki köylülerin farsça bilmesi Badakşah ve Vakanhan'ın dağlar arasındaki izole vadilerinde eski bir farsçanın bilinmesi ve yer yer konuşulması Perslerin İran'a yerleştikleri tarihlerde Afganistan'daki halkların Perslere pek de yabancı olmadıklarını gösterir. Perslerin ardından Scythianlar Hephthalitler ve Belüçiler gelmiştir ki bu kavimler bu bölgeye gelenlerden tarihte adı bilinen birkaçıdır. İki bin yıl boyunca Orta Asya'dan göçen kavimler —ki indoaryanlardan, Belüçilere kadar sayısız kavim geçmiştir— Büyük hint - avrupa dil grubuna bağlı diller konuşurlardı. Sonraları İ.S. 7. bin dolaylarında ayrı bir dil konuşan halklar ortaya çıktı. Önce Türkler, ardından da 13. yüzyılda Moğollar. Orta Asya'dan son çıkan büyük göç kolu 15. yüzyılda bir boylar konfederasyonu oluşturan ve kendilerini Türkistan'daki Amu Derya ve Siri Derya ırmakları boyunca uzanan düzlüklerdeki şehir - devletlerin yöneticileri olarak tanıtan Türk - Moğol Özbeklerin göçüdür.

Özbeklerin gelişinden sonra kayda değer bir göç olmamıştır Afganistan'a. Günümüze dek gitgide sayıları artan Afganlar, yani Pushtun boyları (aşiretleri) geçmişte kapladıklarından çok daha geniş bir alana yayılmışlardır. Öteki etnik gruplardan boylar kendi isteğiyle oturdukları yer değiştirmişlerdir, yahut da filan hükümdarın (beyin) buyruğuyla başka bir bölgeye yerleşmişlerdir. Ülkenin kuzeydoğu bölgesinde yaşayan Kafirlerin büyük çoğunluğunun şimdi yaşadıkları bölgeye çok önceleri, islaştırmaktan kaçtıkları için ve Afganistan'ın çeşitli bölgelerinden geldikleri sanılmaktadır. Bazı çağdaş Afgan bilim adamlarıysa bunların İskender kolonilerinden geriye kalanlar olduğunu ileri sürer. Pers fatihi Nadir Şah'ın 18. yüzyıl ortalarında batı Afganistan'a kesin sayısı bilinmeyen bazı aşiret halklarından yerleştiği bilinmektedir. 19. yüzyılın sonlarında Afgan göçebeleri Afgan sınır bölgesi boyunca yerleşmek amacıyla kuzeye gönderilmiştir.

Türkler ve Moğollar kendilerinden önce gelen halklarınkıyle bir ilişki si olmayan diller konuşmakla birlikte yaşayış biçimleri çok benziyordu. Orta Asya'dan ilk göçenler Asya'nın güneylerinde tarımla az da olsa uğraşıyorlardı. (Devam edecek)

ŞEKER HASTALIĞINI İYİLEŞTİREN HALK İLÂÇLARI

Derleyen : İhsan HİNÇER

1972 yılında bir yurt dışı gezisi sonun-
da fazla su içme, ağız kuruması, kaşınma
bi belirtiler üzerine hekimlere başvurdum.
Muayene ve kan sayımı sonunda şeker
(diyabet) hastalığına tutulduğumu tesbit
edildi. Kan şekeri 243 e yükselmişti. Bunun
sonunda Beyoğlu Belediye Hastanesi iç has-
slıkları uzmanı Oğuz Uşaklıgil'in tedavisi
altına girdim. Verdiği perhiz, yemek liste-
si ve her sabah aç karnına bir adet alma-
nın önerdiği Rastinon'la işe başladım. Kan
şekeri 15 gün içinde 150 ye, bir ay sonra
115 e, iki ay sonra da 115 e düştü. Bu arada
şeker ve taneli, unlu yiyecekleri kul-
lanmadım. İki yıl sonra Rastinon'u kestim.
Hekimimin tavsiyesi üzerine üzüm, incir ve
uz hariç bütün meyveleri bol bol yemeye
başladım. Yeteri kadar taneli ve unlu yi-
cekleri soframda eksik etmedim. Az da
sade tereyağı yemekte bir mâhzur görme-
dim. Önceleri yemeklerde sadece mısır özü
kullanırken, zeytinyağı, tereyağı ko-
lması da bir mahzur teşkil etmedi. Sa-
dece şeker yerine çay ve kahve içerken sar-
arın kullandım ve kullanmaya devam edi-
rum. Önceleri üç ayda bir, daha sonra-
rı altı ayda bir defa şekerimi kontrol et-
dim. Bu arada kan şekerim hiçbir za-
man 117 yi geçmedi.

Ancak 1975 yılında gözlerimde bir zayıf-
na başladı. 1976 sonunda sağ gözüm 10 da
sol gözüm 10 da 7 oranında görüş kaybı
uğradı. 1977 Ocak ayında sol gözümde
tarakt ameliyatı oldum. Bir ay sonra bu
züm gözlükle mükemmel görmeye başla-
dım. Bu arada sol gözüm 1977 sonunda gö-
ş kaabiliyetini kaybetti. % 100 görmez
ruma geldi. Muayene sonunda katarak-
ta bu gözümü de tamamen kapadığı, ame-
liyatla açılması gerektiği anlaşıldı. Şimdilik
şeker gözüm mükemmel gördüğü, uzak ve ya-
rın gözlüklerimle (yakın için 11 derece,
ak için 9 derece) sol gözümüne pek muh-
tacı olmadığım için, ikinci gözümün ameliya-
tı Aralık 1978 veya Ocak 1979 da yaptır-
mayı düşünüyorum.

Bu arada, şekeri yendiğimi düşünür-
ken, günde aldığım sayısı 4 - 6 yi geçmeyen

minnacık sakarinlerden mi bilmem, geçici
bazı şikâyetlerim başladı.

İşte bir şeker hastasının 7 yıllık öykü-
sü. Varsın kararı hekimler versin. Ben on-
lara, bu sözlerimle bir şekerlinin günlüğü-
nü verdim, diyebilirim.

Yedi yıla yaklaşan zamandan beri de,
aldığım tedbirleri gevşettiğim halde şeker-
im yükselmedi. 110 - 117 arasında kaldı.
İlk şeker çıktığı zaman 84 kilo iken perhi-
ze başladıktan 4 ay sonra 59 kiloya düş-
müştüm. Zamanla 64 kiloya çıktım. Halen
bu kiloyu korumaktayım.

Şimdi gelelim, bende 1972 de şeker
çıkması zaman eşimin, dostumun, hatta ya-
bancıkların verdikleri ve önerdikleri şekeri
iyi eden halk ilâçlarına.

ÜVEYİZ YAPRAĞI

Üveyiz (Üvez) yaprağı iki kilo su içine
kâfi nisbette konulacak. İyi kaynatılacak.
Sonra bir kaba süzülerek konulacak. Her
sabah aç karnına 1 çay bardağı içilecek. İç-
tikten sonra 5 dakika istirahat edilecek.
Bu şekilde bir ay devam olunacak.

Bir ayın sonunda şeker hastalığı tama-
men zail olur.

(Bekir Topçu, Kastamonulu, 55 yaşında)

YOĞURT VE LİMON

Yarım kilo yoğurt içine bir tane limon
sıkılacak. Gidip gelip yenilecek. Bu her gün
tekrarlanacak.

Şeker hastalığına bire birdir.

(Ümran Halicioğlu, İstanbul)

MAYDANOZ, LİMON, KONYAK

Bir kilo maydanoz 2 kilo su içinde kay-
natılacak. Daha sonra ateş üstünden indirilip
süzülecek. Üzerine yassı şişe içinde bulunan
konyak dökülecek. Daha sonra 5
limon sıkılarak ilâve edilecek. Bir gece so-
ğuması için ayaza bırakılacak. Dolaba ko-
nularak her sabah aç karnına bir çay bar-
dağı içilecek.

212 Şeker hastalığı çok sürmeden geçer.

LAHANA

Bir lahana, kökü ile birlikte büyük bir
tencereye, su içine konulacak, ateş üze-
rinde kaynatılacak. Sonra indirilip soğu-
maya bırakılacak. İki gün bu şekilde kala-
cak. Sonra bir kaba süzülecek. Sabah ve
akşamları birer çay bardağı içilecek.

Mücerreptir. Hastanın birşeyi kalmaz.

KARA DUT YAPRAĞI

Kara Dut yaprağından 8 - 10 tane top-
lanacak. 1 kilo suyun içine konacak. Su
yarım kilo kalıncaya kadar kaynatılacak.
Bir şişeye konulup her sabah aç karnına bir
fincan içilecek.

KARAÇAM KABUĞU

5 - 6 kilo Karaçam kabuğu toplanacak.
18 kiloluk bir teneke içine konulacak. Ağ-
zına kadar su ile doldurulacak. Su yarıya
ininceye kadar kaynatılacak. Üstüne yarım
kilo dövülmüş kekik ilâve edilecek. Fırsat
buldukça çay gibi içilecek.

KEKİK OTU

Kekik otu çay gibi kaynatılacak. Sa-
bahları aç karnına ılık olarak birer çay bar-
dağı içilecek.

Şeker hastalığından eser kalmaz. Su
içme isteği, ağız kuruması geçer.

ANASON VE DİĞER BİTKİLER

5 gram anason, 10 gram sinameki, 5
gram hardal, 5 gram kimyon, 5 gram kiş-
niş, 5 gram çörek otu alınacak. Aktarlar-
da bulunur. Bir kilo suda kaynatıldıktan
sonra her gün sabahları aç karnına 1 çay
bardağı içilecek.

(Beykozlu Hoca'dan alınmıştır.)

ZEYTİN YAPRAĞI VE ENGİNAR

İki kilo zeytin yaprağı, iki kilo enginar
yaprağı toplanacak, 4 kilo su içine atılacak.
Su yarıya ininceye kadar ateş üzerinde kay-

natılacak. Süzülüp bir kaba doldurulacak.
Her sabah aç karnına yarım fincan içilecek.
İdrar kan gibi gelecek. İdrar beyazlaşınca-
ya kadar her sabah bu tertip üzere içile-
cek.

İSPIRTO VE MELİSE YAPRAĞI

90 derecelik 1,5 kilo beyaz ispirto bir
kavanoza konacak. Üzerine yeteri kadar
melise yaprağı, selvi kozalağı, ve pelin ilâ-
ve olunacak. Ağzı bal mumu ile kapatıla-
cak. 40 gün serin bir yere bırakılacak. Bu
zaman içinde kavanoz iki defa alt üst edi-
lecek.

Bu arada şekerli hasta her gün kay-
namış bir bardak süt içine bir fincan 50
derecelik ispirto karıştırıp aç karnına iç-
cek. Bu durum 20 gün devam edecek.

21 inci günden 40 ıncı güne kadar her
sabah yarım bardak su içine iki limon sıkılacak
ve bir çay kaşığı karbonat ilâve edilerek derhâl
içilecek.

41 inci gün serin bir yere bırakılan ve
haftada iki gün ters yüz edilerek aktarılan
ilk verilen tertip sabah kahvaltısından evvel
15 damla olarak içilecek.

Bu ilâç Şile'li bir halk hekimi tarafın-
dan verilmiştir. Bu ilâcı kullanan, ömrü bo-
yunca perhizi bırakır, bir daha şeker has-
talığına musap olmaz. Sağlıklı olarak öm-
rünü sürdürür.

DİĞER TERTİPLER

Kızılıçık ve kökü kaynatılıp içilecek.
Şeker hastalığına iyi gelir. Hastalık geçer.

Kekik otu kaynatılıp içilecek veya toz
halinde yutulacak. Şeker hastalığına bire
birdir.

Kara dut yaprağı yenilecek veya kay-
natılıp içilecek. Şeker hastalığı kalmaz.
Hasta iyi olur.

Yıllık aboneli : 60,-

altı aylık aboneli : 30

liradır.

Yurt dışı senelik abone :

\$ 8, £ 4, DM. 18

**TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI**

Basilmeyen yazılar
istatince geri gönderilir

Dizgi ve baskı :
YORUK MATBAASI
İstanbul

TÜRK HALK BİLGİSİ (FOLKLOR) DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR.

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul, Tel. : 22 49 74

TATLIÇAYDA KOYUNUN YÜZÜ VE KOSA BEZEME

İsmet Alpaslan

Birçokları gibi ben de, çocukluğumda nların peşinde dolaşmayı severdim. Kızardı bazan; kovduklarında bile, çokluğumuza dayanıp aldırılmazdık. Karda, çamura, soğukta, hele gölgelerin gerisinde kanlıklar içinde her türlü zorluğa karşı, yine de ayrılmak istemezdik oradan. Kimbiri bu, bizim için çocukluğumuzda belki de büyük bir oyundu. Seyirlik oyun.

Nedense «Kosa» derler ona. Kömür böyleince çıkardığımız «k» sesi ile başlar, eya «k» nın Arapça söyleyiş biçimiyle, albuki Türkçemizde böyle bir söz yoktur. Anlamını ben de bilmem. Nereden geldiği, nasıl yerleştiği, niye böyle dendiği hakkında bilgisi olan yok. Sorunca: «İşte böyle, her yıl bu günlerde bezeyip oynatıyoruz..» der, çıkarlar içinden. Yerine göre değişik adlar da alabilir bu bayram.

Anadolu'nun doğusunda, ekseri sonbaharın 40. — 45. günleri koçkatımı yapılır. skilerde mevsim ve zaman hesaplamaları ep parmak hesabıyladır. Bu bayram da oç katımından yüz gün sonra kutlanır. u bakımdan, adı geçen kutlamanın diğer r adı da, «Koyunun Yüzü» dür.

Kışın, kara - kış her yanı kaplayınca şarı çıkılmaz olur. İnsanlar içerde, hayvanlar içerde.. Zoraki bazı eğlenceler yapılır. Ve bunlar, yapıla yapıla adetleşir. Hatıraları, belli günlerle ve zamanlara rasır. Kosa geleneği işte bunlardan biri.

Her yıl, Şubatın ilk veya ikinci haftasında köyün gençleri, hazırlıklarını tamandıktan sonra «Kosa bezeyecekleri» akşamı ararlar. Hazırlıkları, o akşam sonu hıya getirilir. Çok iyi rol yapabilecek r yiğit delikanlı ve ona bir eş seçilir. Kalyetli, ciddi, işi yürütebilecek olan bu hıslar, kimseye bildirilmeden gizli tutur. Erkek olana iri - yarı giysiler giydirek gülünç şekiller verilir. Bel kısmına ot, tın veya pamuk yığılarak kamburluk meydana getirilir. Ottan eşilmiş saçaklar, renk kumaşlar; beline, dirseklerine, dizden ağı ve ayaklarına sarılır. Takma uzun bir yık ve yüzünü göstermiyen geniş kalpak çirilir. Elinde uzunca değnek vardır. Ba-

zan, kıpırdadıkça, oynadıkça ses çıkaran zil de asılır. Bunlar görünmez. Adamın görünüşü, heybetli, komik ve acayıptır. Garip bir kıyafet ortaya çıkmıştır. Aslında «kosa» buna verilen, uydurulan sıfattır.

Eşi ise, kapalı giyimli bir köylü kadını şeklindedir. Bıyıksız ve parlak olan bir genç, kadın samlacak biçimde bezenir. Entarisi uzundur. Başında çar ve üzerine yazma bağlıdır. Önlük de giydirilir. Yaşmağını ağzından hiç açmadığı gibi, konuşmaz da. Utangaçtır; masûm ve terbiyeli görünüşlüdür. Kosa, eşini başkalarından sakınır ve kıskanır. Onu çimdiklemelerini, kaçırılmalarını, lâf atmalarını ceza vererek önler.

Bezeme işi bittikten sonra, evleri ayrı ayrı dolaşmaya çıkılır. Karanlık bastırılmıştır. Gaz lâmbalarının fitili yukarıya verilmiş, oturma odaları artık aydınlanmıştır. Uzun geceyi geçirmek için, sağdan soldan konuşulmakta, masallar anlatılmaktadır.

Kafileyi içlerinden sözü geçen birisi yönetir. Bundan başka, ikinci derecede idareci olarak üç - dört kişi daha vardır. Karanlıkta rahatça dolaşmayı sağlayıp etrafı aydınlatan lüks lâmbası veya gazyağına batırılıp dirgen ucuna geçirilmiş (yanan) tezek, öndekinin yani liderin elindedir. Çoğunlukla köyün bir başından başlanır. Çocukların katılımıyla kalabalık gittikçe büyür. Tekerlemesi türküler söylenir. Böylece ev ev gezerek bahşiş, yiyecek toplanmaya başlanır. Bazı evlerin kapısından dönerler. İçeri çağıran ev sahibi olursa, yalnız kosa, eşi ve idareciler odaya girer. Ötekiler ya dışarıdan veya salondan seyretmektedir. Ev sahibinin isteği üzerine, karşılıklı olarak oynarlar. Tulum, def, kaval gibi çalgılar çalınır; danslara uygun şarkılar söylenir. Bazı kere, çok basit senaryolu oyun da oynanır. Kosa ve eşi, bozuşurlar; kadın ani bir hareketle, küçük bir nedenle küser. Gönlünü alıp tekrar oynatmak için ricada bulunulur. Kadının daha fazla nazlanmaması, kalkıp oynaması için, kocasının cebine yarı gizli para konur. Anlaşıp kadın ayağa kalktıktan sonra el ele verip oynar-

YAKAPINARDA GELİN DÜĞÜNÜ

Yazan : Rıza Yetişen

İzmir civarında 10 kadar Tahtacı aşireti köyü vardır. Bu köylerin âdetleri ufak tefek farklarla birbirlerine benzerse de, önce yazdığımız gelin düğünü, Bayındır'ın Yakapınar köyünde oldukça farklı yapılmaktadır. Bu yazımızda onu anlatmağa çalışacağız.

Davet : Düğünden bir gün önce kız ve oğlan, arkadaşlarına Aveet (Mendil, ayna, lokum, şeker vs.) göndererek onları özel surette davet ederler. Bazı köylerde buna gövent deniyor. Düğün sabahı çalgılar gelir (davul, zurna, klarnet, keman) ve erkek evinde çalmağa başlar, böylece düğün kurulmuş olur. Kurbanlar kesilir, keşkekler pişirilir. Meydan yerinde erkekler yer içer, oynarlar. Bir aralık damadı meydan yerine getirirler, çok yakınlarından bir kaçını da getirirler; sandalya ve masa gibi şeylere sıkıca bağlarlar, türlü eziyetler ederek onlardan hediyeler isterler (içki, para, kelle, tavuk, horoz, yiyecek gibi şeyler) ve verilinceye kadar orada tutarlar.

Kız evi : Kızın en yakın iki arkadaşı sabahleyin erkenden kız evine gider, bun- yarak kapıya doğru gidilir. İstek fazla olursa değişik başka oyunlar oynanır. Zevkli olması için çabuk çıkılır. Esas bahşiş, çıkışta verilir. Verilen bahşişin ölçüsü, o adamın ününe bağlıdır.

Başka evlere geçerken, esprili olması için çimdik atılır veya kadın kaçırlır. Bu hareketler, ev içinde gösteri yapılırken de olabilir. Bundan ötürü, kosa devamlı eşini kollamak ve korumak zorundadır. Kendi eşine el atılmasını, sataşılmasını kosa gururuna yedirmez. Karışık takılanları yakalarsa, ya değneği ile dokunur yahut ortalağa getirerek gülünç hareketler yapar. Başka benzeri şakalı olaylar da olur.

Bahşişleri ve yiyecek torbalarını taşıyıcılar vardır. Evlerin bitmesiyle oyun sonra erer. Gezme işi bitince, toplanan bahşiş ve yiyecekler seyirlik oyunu düzenleyenler arasında pay edilir. Topluca yemek yerler, geç vakitlere kadar eğlenirler.

lara kâhya denir. Kızı yıkarlar, geydirirler ve oturup üçü birlikte yemek yerler. Sonra bir kız evi seçerler, yani kızların eğlenebileceği müsait bir ev. Bütün kızlar orada toplanıp, düğün sonuna kadar eğlenir ve yer içerler. Kadın ve erkekler buraya gelemezler. Kadınlar için ayrı bir eğlence yeri yoktur; gerek kız, gerek erkek eğlencilerini gerilerden seyrederek. Bazıları da hizmet ederler. Vakit ve eğlence tamam olunca oğlan tarafı, kız tarafına «biz hazırız, onlar da hazır olsunlar» diye haber gönderir.

Kız tarafından «biz de hazırız» haberi gelince erkekler meydana, kızlar «Kız evinden» kızın evine giderler. Bir kısmı da erkek evinden kız evine, önde bayrak arkada çalgılar ve daha arkada kıza gelinlik hediyelerini götüren kızlar ve köylüler olmak üzere alay halinde giderler. Bundan önce kız ve oğlan evinde ayrı ayrı pişirilen kurban ve keşkeklerden herkes karınlarını doyururlar. Çalgı çalarak kız evine yaklaşan kafileyi, kız tarafı karşılar ve içeri alırlar. İçeride geline elbiseleri ve Kepez giydirdirirken, dışarıda çalgılar çalar ve oynatılır. Elbiseleri Dede Karısı (anabacı) selâvatlıyarak geydirir. En sonra da bir gün önceden hazırlanmış olan kepez geydirilir. Bu arada evin başka bir odasında bulunan kızın yakınları ağlarlar, geyinmiş olan kızın kuşağını babası hayır dualarla bağlar. Sonra babası ve anası kolundan tutarak ata bindirilmek üzere kapıya kadar götürür.

Kızın kuşağının bağlanması sırasında gelinin ata binmesine kadar çalgılar «gelin ağlatan» havası çalarlar. Bu arada kızın çeyizleri de develere yüklenmiş olur. Kırılacak eşyaları (çanak, çömlek, ayna, fincan bardak gibi) köyün kızları ellerinde taşırlar. Develer, kırep, mendil, havlu ve çiçeklerle donatılır. Çalgıcılara da mendil, peşkir, çevre gibi şeyler, görülecek şekilde takılır. Öteberi taşıyan kızlara da uygun hediyeler verilir.

Kapıya kadar getirilen gelini, orada bekleyen oğlan anası babası teslim alır : Oğlan babası, kız babasına bir DOLU sunar; iki baba ve iki ana helâllaşarak kıza

götürürler. Çalgılar bu sefer yol havası çarar. Kafile yürür ve sonra da «arzu kaner» havası çalarak giderler. Alayın en önde bayrak arkasında beş altı seymen, onra gelin ve kızlar, develer, köylüler olduğu halde dura yürüye giderler. Çala oya oğlan evine varan gelin, hemen yere indirilmez; Kayın ana, baba ve yakın akrabaları çağırılır «gelin attan inmiyor, gelinliğe ne veriyorsunuz?» derler. Ana baba ve yakınları birer hediye verirler. Baba da çok mal mülk bağışlar, sonra yeni akrabalarından biri gelini attan indirir. Gelin peri girerken, bozuk para, şeker, leblebi gibi şeyler serpilir. Alay giderken de buğay, leblebi v.s. gibi şeyler vol boyunca serpilir. Gelin içeri girip bir köşeye otunca silâhlar atılarak düğünün bittiği bildirilir. Düğün alayının gezmesi çok uzun zaman alır; 3 - 5 saat devam eder. Adım aşına, alayı durdurup oynarlar, isteklerde ulunurlar; bazan bulunamayacak istekler yapılır ve getirilince kadar da alay yenden kimdatılmaz.

Gelin elbisesi : İçte gömlek, devre (üç ek) kuşak, işlik, peştamal, don (kilot) enste de kadife denilen, topuklara kadar in-

nen pullu sırmalı bir giysi.

Kepez : Başa giyilen bir başlık, eski hasır şapka veya sele (bunu bezden kat kat dikerek te yaparlar) etrafına kirepler, tozaklar, çiçekler, tomaka, ulama şehir, pullu filik, öne gelecek yere de bir sıra halinde 20 kadar altın takılır. Öyle ki bütün bunlar takıldığı zaman gelinin yüzü kaybolmuştur.

Bundan sonra sıra **Özne'**e gelir. Özne için düğün akşamı tekrar yemekler hazırlanır, köylüler davet edilir. Oğlan evinde toplanurlar, kahveler içilir, içkiler içilir, saz samah edilir, erkân yürütülür. Bu arada damadı yıkarlar ve iç çamaşurlarını geyer. Kâfi derecede yenip içildikten sonra gelin, güvey gelsin derler. Gelin duvaksız, güvey topuklara kadar uzun don ve gömlek geymiş olarak önde oğlan, arkada kız, daha arkada bayraktar ve kâhya olmak üzere içeri girerler ve ayakta beklerler. Bayraktarın elinde bıçak vardır. Ana ve babaya seslenir : «Gelinine ne veriyorsun, yoksa gelin gidiyor, bir çağın ağzında» der. Ana baba : «Gelinimi bıçaktan bırakın, filân yerdeki tarlayı veriyorum» der gelini kurtarır. Gelin bir kenara gider oturur. Sıra güveyi geydirmeye gelir. Dede veya yaşlıca biri selâvatlıyarak geydirir (selâvatlamayı çocuk kırklamada yazmıştık). Güvey ve bayraktar da yerlerine oturur. Yemekler yenir ve herkes evlerine giderler. Güveyi geydirdikten sonra arkadaşları türlü şakalar ve müzîpliklerle onu güldürmeğe, biraz da alaylı nükteli sözlerle eğlendirmeye çalışırlar. Evde kalan aile ve yakınları bir de bayraktar vardır. Bayraktar, bayrağını getirip gelin ve güveyin önüne serer. Ana baba ve yakınları bayrağın üzerine para atarlar. Böylece bayraktarın da işi biter ve evine gider.

Ertesi günü **baş bağlama** töreni yapılır (Baş bağlamadan evince bahsetmiştik). Ancak burada değişik bir âdet var : Bir ara düzüm düzüm şekerleri gelinin boynuna, kollarına takarlar ve kaynanaya «gelinini bağladık onu bırakmıyacağız» derler. Kaynana onlara tavuk, horoz ve başka hediyeler vererek gelinini kurtarır.

Bu bilgiler aynı köyden Bahar Öztürkmen'den derlenmiştir.

MAHMUTGAZİ KÖYÜNDEN DERLENMİŞ OYUNLAR

— 2 —

Derleyen : Dr. Mehmet TUĞRUL

10. DANA KAÇIRMA OYUNU

(Erkek çocuklar oynar.)

Oyun alanının orta yerine küçük bir çukur kazılır. Bu çukurdan beş adım öteye yumurta büyüklüğünde yuvarlak bir taş konur. Bu taş «dana» denir. Oyuncuların ellerinde birer değnek bulunur. Değnekle uzaktan taş kaydırma yöntemiyle çoban (ebe) seçimi yapılır. Çoban taşın yanında, öteki oyuncular da çukurun yanında yer alırlar. Çoban, elindeki değnekle danayı yuvarlayıp çukura sokmaya çalışır. Öteki oyuncular da bunu engellemek için danayı geri iterler. Bu çekişme sırasında dana çukurdan çok uzağa sürülürse çoban onu eline alıp üzerine tükürür ve yerden yuvarlayarak çukura doğru atar. Dana yuvarlanırken öbür oyuncular onu değnekle geri itebilirler; fakat durunca artık dokunamazlar. Çoban gelip danaya değneğiyle dokununca yeniden çekişme başlar. Taş dururken çobandan başkası dokunursa o çoban olur. Taşı vuran çocuğa çoban taş durmadan önce değerse o çoban olur. Çoban danayı çukura sokabilirse çobanlıktan kurtulur. Böylece oyun çobansız kalırsa belli yöntemle yeniden çoban seçimi yapılır.

11. EŞİM EŞİM OYUNU

(Erkek çocuklar oynar)

Oyuncular iki takıma ayrılırlar. «Yaş mı, kuru mu atma» yöntemiyle öncelik sırasını belirtiler. Öncelik kazanan takım arkada, öbürü önde olmak üzere yan yana dizilerek iki sıra olurlar. Öndeki sırada bulunan oyuncular arkaya bakamazlar ve her oyuncu, arkasında kimin bulunduğunu bilmez. Oyun başlayınca arkada duranlardan biri, önündeki oyuncuyu dürtür. Dürtülen oyuncu ileri doğru yürür. Arkasındaki de onu izler. Bu yürüme sırasında arkadaşları oyuncu ile öndeki şöyle söyleşirler :

- Eşim, eşim!
- Ey yoldaşım!
- Seni götüren kim?

Öndeki oyuncu, kendini dürtüp yürüteni bilirse olduğu yerde durur. Öteki oyuncuların hepsi oraya gelirler ve öndekiler ar-

kadakilere sırtlarına binerek geri eski yerlerine dönerler. Eğer önündeki oyuncu kendini dürtüp yürüteni bilemezse bu sefer ar kadaki oyuncular öndekilerin sırtına binerek geri dönerler. Her binişten sonra takımın yer değiştirirler. Yani öndekiler arkaya, arkadakiler öne geçerler.

12. GÖÇMEN OYUNU

(Erkek çocuklar oynar.)

Oyun alanına büyücek bir daire çizilir. Oyuncular iki takıma ayrılırlar. «Yaş mı kuru mu» atılarak öncelik belirtiler. Öncelik kazanan takım daire dışında kahr, öteki takım daire içine girip halka biçiminde dizilirler. Başlarını birbirine dayayıp dururlar. Daire içindeki oyunculardan birinin elinde uzunca bir ip bulunur. Bu oyuncu ipin bir ucunu tutar. Başka bir arkadaşı da ipin öbür ucundan tutarak daire dışındaki oyuncuların üzerine saldırır ve onlardan birine ayağı ile değmeye çalışır. Değebilirse daire içindekiler dışarı çıkar. Dışardakiler içeri girerler. Daire dışındakilere değmeye çalışan oyuncu ipin ucunu elinden bırakmaz. O dıştakilere değmeye çalışırken dıştakilerden biri de onun sırtına atlayıp binebilir. Sırtta binen oyuncuya artık değmek yasaktır. Ancak, binilen oyuncu, bir yandan sırtındakini atıp yere düşürmeye çalışırken bir yandan da ayağı ile öbür oyunculara değmek ister. Sırtına bineni düşürebilirse hemen ona ayağı ile değebilir. İpin ucunu değişik oyuncular ele alarak oyunu sürdürürler.

13. YER KAZMAN OYUNU

(Erkek çocuklar oynar.)

Oyuncular üçer adım aralıkla halka biçiminde dizilirler. Buldukları yerleri azıcık oyarak belli ederler. Her oyuncunun elinde ucu sivri bir değnek bulunur. Oyunda kullanılmak üzere bir tane de çelik hazırlanmıştır. Oyuncular çeliği birbirine atıp tutma yöntemiyle bir çoban seçerler. Çoban, halkadaki yerinde durur ve çeliği sıra ile öteki oyunculara atar. Kendisine çelik atılan oyuncu, bunu değnekle vuracaktır.

TÜRK FOLKLOR KURUMU

ULUSLARARASI XI. ÖHRİD

BALKAN FESTİVALİ'NE KATILIYOR

3-9 Temmuz 1978 arasında Yugoslavya'nın Makedonya Cumhuriyeti Öhrid kentinde yapılacak olan «XI. Uluslararası Balkan Halk Şarkıları ve Oyunları Festivali»ne bu yıl Türk Folklor Kurumu katılmaktadır. Bu konuda, Bu Kurum Genel Başkanı İhsan Hınçer şöyle demiştir:

Dünya - zarfından gayri çalgılarımızı ilk kez yabancı bir kadro ile Yurt dışında anlatacağız. Bunların arasında Divan sazı, bağlama, cura, kabak kemane, tar, tumbek, def, kaşık, zil, kaval, çığırtna, mey, sipsi, tulum, kemençe de yer almaktadır. Topluluğumuzun 15 elemanı müzik, 28 elemanı da oyun ekiplerimizi oluşturmaktadır.

Vuramazsa o çoban olur. Vurursa çoban koşarak çeliği alıp yerine döner. Çoban yerinden ayrılınca öteki oyuncular değneklerinin sivri uçları ile çobanın çukurunu kazıp derinleştirirler. Çoban çeliği alıp yerine gelirken öteki oyuncular kaçıp kendi yerlerine giderler. Bu sırada çoban atik davranıp çeliği bir oyuncunun boş bulunan yerine koyabilirse o oyuncu çoban olur. Oyunun bitiminde oyuncuların yerlerindeki çukurlar ölçülür. En derin olan çukura o yerin oyuncusunu dikip ayaklarını toprakla örterek iyice sıkıştırırlar. Böylece gömülen oyuncu, zıplayarak çıkıp kurtulmak zorundadır. Kurtulamazsa yalancıkta ağlar. O zaman öteki oyuncular onu kuratırlar.

14. KÖR DEĞNEK OYUNU

(Erkek çocuklar oynar.)

Bu oyun iki ucu küt düzgün değneklerle oynanır. Oyuncular değnek atışarak bir çoban seçerler. Çoban, kendi değneğini yan amasına yere yatırır. Öbür oyuncular belli bir çizgide durarak değneklerini çobanın değneğine dokundurmak koşulu ile kaydırarak atarlar. Her atışta değnek nereye varırsa çoban kendli değneğini oraya götürüp gene yanlamasına yere yatırır. Böylelikle çobanın değneği gitgide çizgiden uzaklaşır. Üç kez atıp çobanın değneğini vuramayanlar oyundan çıkarlar. Oyuncuların hepsi çıktıktan sonra çoban bütün değnekleri alıp kendi değneğine atar. Hangisi ile vurursa o değneğin sahibi çoban olur. Hiçbirisiyle vuramazsa çobanlık gene kendi üzerinde kalır.

15. BİRDİR BİR OYUNU

(Erkek çocuklar oynar)

Oyuncuların sayısı sınırlı değildir. Kum aklama yöntemiyle öncelik sırası belirtilir ve çoban seçilir. İlk kurtulan «öncü» anlamına ebe olur. Kum en son kimde kalırsa da çoban olur. Çoban olan oyuncu ellemini dizlerine dayayarak eğilir. Öteki oyuncular, en önde ebe olmak üzere, öncelik sırasıyla «birdir bir» diyerek çobanın üstünden atlayıp geçerler. Sonra «ikidir iki, üçtür üç, dördtür dört» diye atlarlar. Dördüncü atlamadan sonra her oyuncu, kıcını çobanın kıcına vurup geçer. Beşinci atlamaya ebe «beştir beş, kodu» diyerek atlar ve kasketini çobanın sırtına kor. Öteki atlanlardan biri kasketi düşürürse çoban

olur. Hiç kimse düşürmezse ebe «altıdır altı, aldı» diyerek atlarken kasketi alır. Öbürleri de böyle atladıktan sonra ebe «yedidir yedi, kodu» diye kasketi gene koyarak atlar. Öteki oyuncular ebeyi izlerler. Sekizinci atlayışa sıra gelince ebe «sekizim seksek» diye atlar ve ileride bir yere gider durur. Öteki oyuncular da bu sözleri söyleyerek atlarlar; fakat bu sefer tek ayak üstüne düşmek ve ebenin yanına kadar sekerek gitmek gerektir. Denge sağlayamayarak ikinci ayağını yere basan oyuncu çoban olur. Dokuzuncuda ebe «dokuzum durak» diye atlar ve düştüğü yerde kalır. Öteki oyuncular da birer birer atlayıp düştükleri yerlerde kalacaklar; fakat birbirlerine değmeyeceklerdir. Değen çoban olur. Onuncuda ebe «onum oturak» diye atlayıp düştüğü yere oturur. Ötekilerin de aynı biçimde atlayıp oturmaları, gene birbirlerine değmemeleri gerektir. Değen çoban olacaktır.

Sıra on birinci atlayışa gelince çoban yüzü koyun yere yatar. Ebe «on birim yağlı börek» diye atlar, düştüğü yere bir çizgi çeker. Öteki atlayanlar da düştükleri yeri çizgi ile belli ederler. Atlama bitince bir kasketin içine ceviz büyüklüğünde bir taş konur. Her oyuncu bu kasketi dişleriyle güneşliğinden ısırp kendi çizgisinin bulunduğu yerden kafasını sallayarak kasketin içindeki taşı ileri fırlatıp atar. Attığı taş en geride kalan oyuncu, çoban olur. Bundan sonra yeni çobanın üzerinden atlayarak oyun sürdürülür. «On ikim ceviz kırman, on üçüm çömlek kırman, on dördüm minarede çakmak taşı» diyerek atlanır. On beşincide «on beşim sessiz» diye atlanır ve çobanın çevresinde beş kez sessiz dönülür. Dönerken seslenen ya da gülen çoban olur. Bundan sonra «on altım bahçelerde kereviz, on yedim biz kızları severiz, on sekizim kızlar bizi sevmeye karnına bıçak sokarız» diye atlanır. Böylece oyun biter. Bu oyunu delikanlı oğlanlar da oynarlar.

16. TOP OYUNU

(Erkek çocuklar ve delikanlılar oynar.)

Oyuncular halka olup ayakta dururlar. Bunlardan biri küçük bir topu yere vurup hoplatarak tutar. Bu sırada öteki oyuncular topu kapıp almak isterler. Kapmaya davranıp da kapamayana, topu elinde tutan oyuncu biner. Binen oyuncu topu yer

vurarak hoplatıp tutmaya devam eder. Binen oyuncu bir yandan topu kapmaya, bir yandan da başkalarına kaptırmamaya çalışır. Topu kapabilirse sırtındaki oyuncu iner, alttaki ona biner. Öbür oyunculardan biri kaparsa alttaki oyuncuya o biner. Yere vurulan topu hiç kimse kapamazsa binen oyuncu iner, yeniden topu yere vurup tutmaya başlar. Başlangıçta top yere vurulup hoplatılır da hiç kimse tutamazsa top en öncel kapmaya davranmış olan oyuncuya geçer. Oyun böylece sürdürülür.

17. TOSTAK OYUNU

(Erkek çocuklar ve delikanlılar oynar.)

Kum saklama yöntemiyle bir çoban seçilir. Çoban, yumruk büyüklüğünde yuvarlak bir taşı, yere gömülü olan ve üst yüzü toprakla bir düzeyde bulunan yassı bir taşın üzerine kor. Kolayca kaydırılabilecek olan bu yuvarlak taş «tostak» denir. Tostağın konulduğu yerden beş adım öteye büyücek bir daire çizilir. Çoban tostağın yanında bulunur. Öbür oyuncular dairenin içine girerler. Elleri birer yassı taş vardır. Bu taşları atarak tostağı yerinden kaydırmaya çalışırlar. Taşı atarken daireden çıkan oyuncuya çoban eliyle değebilirse o çoban olur. Yalnız, değdiği zaman tostağın yerinde olması gerektir. Bu nedenle çoban bir oyuncuya değmeye çalışırken ötekiler de tostağı kaydırmaya çabalarlar. Kaydırılan tostağı çoban hemen alıp yerine koyacaktır. Taşını tostağa atan oyuncu onu almaya giderken çoban dokunamaz; fakat taşı eline alınca çoban ona saldırır. Çoban bir oyuncuyu kovalarken öteki oyuncular tostağı kaydırmazlar. Kaçan oyuncu daireye girerse kurtulur. Girmeden önce çoban değebilirse çobanlık o oyuncuya geçer. Çoban uzun süre hiç kimseye değemeyip yorulur da mızarsa (oyunu bırakırsa) bütün oyuncular ellerindeki taşları tostağın yerleştirildiği taş «çat, çat» vurarak yüksek sesle «Mızgın, mızgın mızarı - Helva çörek kızarı!» deyip eğlenirler.

18. BOYNUZ OYUNU

(Delikanlılar oynar.)

Bu oyun, dik dörtgen biçiminde büyücek bir alanda oynanır. Alanın bir başına düz bir çizgi çekilir. Bu çizgiden on iki adım ilerideki orta yere uzunlamasına ve 8 - 10 santim derinliğinde bir çukur kazılır. Bu çukura bir tane koç ya da teke boy-

nuzu yerleştirilir. Boynuzun ucu yukarı gelecek ve alan başındaki çizgiden görülecektir. Alanın iki yanına ve çizginin karşı yönüne üçer adım aralıkla küçük yuvarlak çukurlar kazılır. Gerek bu çukurlara gerekse boynuzun yerleştirildiği çukura «mandak» denir. Demek ki dik dörtgen alanın kısa kenarlarının birinde çizgi, üçünde mandak bulunacak, ortada, çizgiye on iki adım uzaklıkta da boynuz bulunacaktır.

Oyuncular kum saklama yöntemiyle içlerinden birini çoban seçerler. Her oyuncunun elinde iki ucu küt, 70 santim kadar uzunlukta kalınca bir değnek vardır. Çobanda da öküz tüyünden ya da çapıttan yapılmış küçük bir top vardır.

Çoban boynuzun yanında durur. Öteki oyuncular çizgi gerisinden değnek atarak boynuzu yerinden kaydırmaya çalışırlar. Değnek atarken çizgiden ileri geçenleri çoban elindeki topu atarak vurur. Vurulan oyuncu çoban olur. Yerinden kaydırılan boynuzu çobanın hemen alıp yerine dikmesi gereklidir. Boynuz yerinde olmadıkça çobanın oyuncuları vurması bir sonuç vermez. Değneğini atmış olan oyuncular, yanlardaki mandakların birinden öbürüne atlayarak giderler. Mandak dışında çobanın vurabildiği oyuncu çoban olur. Mandakta duran oyuncuyu çoban vuramaz. Bir mandağa ancak iki oyuncu sığabilir. Üç kişi bir mandakta toplanırsa çoban o mandağa ilk gelmiş olan oyuncuyu kurtlaştırır. Kurtlaşmak, çobanlığa aday olmak demektir. Kurtlaşan oyuncu, seçeceği bir değnekle, bulunduğu mandaktan boynuzla üç kez atış yapar. Kaydıramazsa çoban olur. Kaydırsa eski çoban göreve devam eder.

19. DEDE OYUNU

(Delikanlılar oynar)

Bu oyun içeride oynanır. Oyuncuların biri, yanına bir yardımcı olarak gizli bir yere gider. Orada çenesine pamuk ya da yün yapıştırarak sakal yapar. Sırtına büyük bir palto giyer. Başının çevresine sarık gibi büyücek bir bez sarar. Bunun üzerine de külâh gibi içi su dolu bir saksı koyup üstünü örter. Bu durumu ile öteki oyuncuların yanına varır. Oyuncular ayağa kalkıp kendisini karşılarlar ve sandık, iskemle, seki gibi yüksekçe bir yere oturturlar. Dede çevresine bir göz gezdirdikten sonra yardımcısına sorar :

— Bunlar kim?
— Senin torunların.
— Maşallah, maşallah! Çok güzel! Fa-
at ben bunların kılıklarını beğenmedim,
er. Yardımcı :

— Bunlar, sen gelince şaşkınlıktan şap-
alarını yanlış, değişik giymişler, diye kar-
ılık verir. Bunun üzerine dede bakar, bakar;
onra emir verir :

— Şunun şapkasını şuna giydirin, şu-
nunkini şuna, şununkini şuna, bununkini
şuna giydirin... diye.

En sona br oyuncu kalır. Bunun üye-
ine dede: «Bari buna da benim külâhımı
giydirin» der. O zaman dedenin yardımcısı,
u dolu saksıyı alıp o oyuncunun başına ge-
rişirir. Omuzlarından aşağı doğru sular
kar. Oyuncular gülüp eğlenirler.

20. FİNCAN OYUNU

(Delikanlılar oynar.)

Oyuncular halka biçiminde yere otu-
urlar. Bir fincanı sıra ile yere atarlar. Fin-
canı ağı yukarı gelecek biçimde düşüren
oyuncu «kadı» olur. Ağı aşağı gelecek, ya-
ni yere kapanacak biçimde düşüren oyun-
cu jandarma olur. Yan yatar biçimde dü-
rünürlere kadı ceza keser : «üç kez, beş kez,
n kez... vurulacak» diye jandarmaya emir
verir. jandarmanın elinde yağlıktan yapılı-
uş, ucu düğümlü bir topuz vardır. Kadı
kendinin kestiği cezaları jandarma elinde-
ki topuzla uygular. Kadı ile jandarma artık
fincan atmazlar. Öteki oyuncular atarlar-
en fincanı ağı yukarı düşüren, kadılığı
dır; ağı aşağı düşüren de jandarma olur.
ğer kadı şaşırıp da fincana el atacak or-
sa bütün oyuncular kadının sırtına yum-
ukla vururlar.

21. TOKMAK ATIŞMAK

(Delikanlılar oynar.)

Bu oyunda sert ağaçtan yapılmış bir
tokmak ya da irice bir taş kullanılır. Oyun
anında yere bir çizgi çizilir. Oyuncular bu
çizgiden sıra ile tokmağı atarak birbirini
teçmeye çalışırlar. Tokmak, bacaklar ara-
ndan ileri geri birkaç kez sallandıktan
onra hızla atılır; düştüğü yer işaretlenir.
Tokmak büyük olursa çift elle, küçük olur-
sa tek elle tutulur. Atarken ayaklar yerin-
den oynatılmazsa «durduk atmak», atış ya-
ılınca çizgiden ileri geçilirse «kimildadık
atmak» denir. Durduk mu kimildadık mı
olacağı önceden kararlaştırılır.

Bize gelen KİTAPLAR

● Prof. Dr. Bedia Akarsu «ATATÜRK
DEVİRİMİ VE YORUMLARI». İkinci baskı.
Atatürk'e göre Devlet Biçimi, Bağımsızlık,
Özgürlük, Eğitim, Ekonomi, Devletçilik, Sı-
nıfsız kitle ideali, Atatürk Devriminin in-
sanlık içindeki yeri, Atatürk'ün düşünceler-
inin yorum ve eleştirileri üzerine görüşler.
TDK Tanıtma Yayınları, Çeşitli Konular Di-
zisi : 9. Eser, 19,5 x 13,5 cm. boyunda, 41
sayfa, 10 lira (Ankara, 1978).

● Önder Şenyapılı — Aysel Aziz —
İnci Gürel : «TV'NİN TÜRK TOPLUMUNA
ETKİLERİ». Karacan Armağanı Yarışması,
1976. Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, Mil-
liyet'ten Seçmeler Dizisi : 18. Eser, 19 x 12
cm. boyunda, 270 sayfa, 35 lira. (İstanbul,
1977).

22. YÜZÜK OYUNU

(Delikanlılar oynar.)

Oyuncular belli bir yonteme göre iki
takıma ayrılırlar. Yüzük saklama yöntemi-
le öncelik sırası belirtildikten sonra takım-
lar karşı karşıya yere otururlar. Ortaya hal-
ka biçiminde dokuz mendil ya da şapka ko-
nur. Halkamın orta yerine de ayrıca bir tek
şapka veya mendil konur. Buna «destegül»
denir.

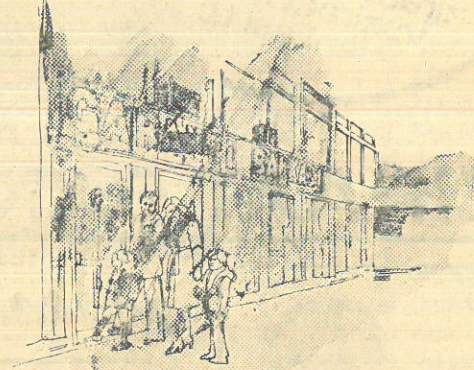
Önceliği kazanmış olan takımdan bir
oyuncu mendil ya da şapkalardan birinin
altına yüzüğü saklar. Karşı takımın oyuncu-
ları bu yüzüğü bulacaklardır. İlk el atışta
bulurlarsa saklama sırasını alırlar ve bir
sayı kazanırlar. İlk elde bulamayıp arada
bulurlarsa yüzüğü saklayan takım geri kalan
boş yerler kadar sayı kazanır.. ve yüzüğü
yeniden saklar. En sonda iki yer kalıncaya
kadar yüzük bulunamazsa iki özellik ortaya
çıkır. Eğer yüzüğü arayan oyuncular bir a-
çışta yüzüğü bulurlarsa saklama sırasını al-
ırlar ve bir sayı kazanırlar. Bu sefer de
bulamazlarsa bir sayı kaybederler.

Önceden kararlaştırılmış olan sayıya
hangi takım önce ulaşırsa oyunu kazanır.
Ulaşılabilecek sayı 51, 61, 71, 81, 91, 101 olabi-
bilir. Bu oyunda yenilen takım helva, çörek,
meyva, çerez gibi şeyler alır; hep birlikte
yerler. Sayı sayılırken 9 sayıları atlanır.

ailenizin bankası

Yurdun her köşesindeki
subeleriyle yakınınızdaki bankadır.
TÜRKİYE GARANTİ BANKASI.

TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI
Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü



(Folklor : 73)

EV

sahibi olmak

SİZİN DE
hakkınızdır

YUVA
hesabımızla
EV
edinmenize
yardımcıyız

nasırlık tasarruf bankası

EMNİYET
SANDIĞI

(Basım: 60083 - 74)



HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde

T.C.ZİRAAT BANKASI

(Basım: 60054/A. 20074 — 75)

**EN KÜÇÜK
TASARRUFLARINIZA,
BÜYÜK
TASARRUFLARINIZ
GİBİ DEĞER
VEREN BANKA**



AKBANK

(Folklor : 76)



**ANADOLU
BANKASI**
SİZİN EŞİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
KISACASI
AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor : 77)

222



(Yeni Ajans : — 78)



**biralarn "ASI"
tekel birası...**

(Basım : 60109 — 79)



**LOKMAN MÜSTAHZARI
HALK SAĞLIĞI HİZMETİNDE**

Ekza - 9 Ekzema merhemi
Algo - Tablet Ağrı hapı
Lokman - Tablet Ağrı hapı
Algoirin Analjzik tablet
Algo - Tablet 4 tabletik
Moruvit - Vitamine Kuvvet şurubu
Kina - Kola İştah şurubu
Anamur Burun ve göz damlası
Meprol Tablet Sinir hapı
Sollargen Granüle Ekzema - kaşıntı
Sel de Gastrin Granüle Mide tozu.
Gastro Goutes Mide damlası
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metegastrin Mide tozu
Derivit Yara ve yank merhemi.
Lokman Çayı Afiyet çayı tozu
Dover Tablet Öksürük ve bronşite
Metekodin Öksürük hapı
Metekodin Öksürük şurubu
Algo - Wax Ağrı merhemi
Algo - Wax Vazo Grip ve ağrılarda
Algo - Wax Nezal Nezie merhemi
Ma-ka-ta Basur merhemi
Cuti - Cura Cilt losyonu
Pedi - Cura Ayak banyosu
Pilo - Cura Saç İlacı
Lokman Kaşe ağrı kesici
Panason (20 Gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 Gr. alüm. kutu) Deriseptol Yara ve göbük
Dr. Krom Diş peti

(Folklor : 80)

Son basım tarihi : 7.7.1978

223

duvarlarınızın
vazgeçilmez
dostu

ÇANAKKALE SERAMİK fayansları

banyo
ve mutfagınız
için

sıhhi

ucuz

dayanıklı

temiz

modern

renkli

KS

Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

Karaköy, Tersane Caddesi, Hediye Sokak No. 4-6 Tel.: 43 03 55 (5 hat)

224

(Folklor : 81)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AGUSTOS 1978

İÇİNDEKİLER:

Nasrettin Hoca	Doç. Dr. A. Taner KIŞLALI
Bilali Köyü Şenlikleri	Abdülkadir GÜLER
Ankara Folkloru Üzerine —3—	Ali Esat BOZYİĞİT
Anadolu Efsaneleri: Ağrı Dağları-Yıldırım Taşı ...	Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU
Baksı —1—	Yıldırım ERDENER
Televizyonda İki Dizi: Oyunlarımız-Türkülerimiz ve Dımıdan	Nail TAN
Delikiz ve Gelin-Kaynana Oyunu	Mehmet GÖKALP
Afganistan'da Etnik Gruplar ve Kökenleri —2— ...	WILBER-Oğuz AKTAN
Adana'nın Osmaniye İlçesinde Halk Sağaltmaları ...	Dr. Ayşegül DEMİRHAN
8. Liselerarası Türkiye Halk Oyunları Yarışması —	Gençlik ve Spor Bakan-
lığı'nın Düzenlediği Halk Dansları Yarışması —	Şişli Terakki Lisesi 9. İstan-
bul Liselerarası Halk Oyunları Şenliği — İst. Folklor, Turizm Derneği'nin Dü-	zenlediği 'I. Uluslararası Marmara Folklor Festivali
Çora HINÇER	Karadeniz'den Maniler
Ahmet KÖKLÜGİLLER	

DERGİMİZ 30 Yaşına Bastı — BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 349

KURUŞ: 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ
30. YAYIN YILINA GİRİŞ SAYISI

225

